

הַכְּנִיָּסִינִי תַחַת

כְּנִיָּדָה

השוואה בין מוזיאוני שואה בישראל ובארה"ב
באופן הצגתם את פעולות ארה"ב להצלת יהודים
בשואה

עבודת גמר בהיסטוריה
מגיש : אביעד אנסבכר, ישיבת מקור חיים. 315323907.
מנחה : יונינה פלורסהיים, חברת סגל ביה"ס מנדל למנהיגות חינוכית. 51737062.

היהודי מנסה לברוח מכנפי הסכנה של עיט הרייך, ולמצוא מקלט ועזרה בצל כנפי העיט האמריקני. בידי העיט האמריקני כלי המלחמה והשלום - אולם הוא מצידו מפנה את ראשו (ציור של המחבר).

תוכן עניינים

1	- תוכן עניינים
2	- הקדמה
4	- מבוא
6	- גוף העבודה
6	1. ארה"ב והצלת יהודים בשואה - רקע היסטורי, שיטות וטענות
7	2. פרק שני : על המוזיאונים השונים
17	3. פרק שלישי : ההצעה להפציץ את אושוויץ - הצגת הנושא במוזיאונים השונים
27	4. פרק רביעי : קבלת פליטים - הספינה 'סנט לואיס' - הצגת הנושא במוזיאונים השונים
36	- סיכום
39	- נספחים
50	- ביבליוגרפיה

הקדמה

ביום השואה האחרון, בכ"ז בניסן תשע"ז (23.04.17), נאם ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו בטקס הממלכתי השנתי ביד ושם. כך הוא פתח את נאומו : "בשבוע שעבר פורסם מחקר מעמיק שמתבסס על ארכיון פשעי הנאצים באו"ם. על פי המחקר, בעלות הברית ידעו על ההשמדה ההמונית של היהודים כבר ב-1942 זוהי עובדה מצמררת. עד עכשיו, היה נהוג לחשוב שהמועד של הבנת מימדי השואה על ידי בעלות הברית היה שנתיים מאוחר יותר"¹.

ארבע שנים לפני כן, ביי"א ניסן התשע"ג, באותו המקום, ביקר נשיא ארה"ב ברק אובמה. בסיום הסיור במוזיאון, פנה אליו הרב ישראל מאיר לאו, ניצול שואה ויו"ר מועצת יד ושם, על מנת לומר לו מספר מילים. הוא סיפר כיצד עם סיום המלחמה, הגיעו חיילים אמריקנים למחנה בו שהה, והודיעו לשוהים בו : "יהודים, אתם חופשיים". הוא תיאר איך הם כניצולים לא האמינו, והודה לאובמה על כך שגאלו אותם ממוות לחיים. לאחר מכן, הוא ביקש להוסיף כמה מילים. הוא סיפר כיצד ביקר חודשיים לפני כן במוזיאון שואה קטנטן בסיאטל שבארה"ב. שם, הוא מספר, ניגש אליו קצין אמריקני מבוגר מעוטר במדליות, עם דמעות בעיניים. הוא פנה אל הרב לאו ואמר לו "רבי, אני הייתי ממשחררי בוכנוואלד"²... אני באתי היום לבקש ממך סליחה על כך שהגענו מאוחר מידי". הרב לאו סיים את הסיפור ופנה לנשיא אובמה : "אתמול, הבטחת לנו שאנחנו לא לבד. אל תאחרו"³.

אירועים אלו מראים כי שאלת התערבות אמריקה בהצלת היהודים במלחמת העולם השנייה הינה נושא 'חם' החוזר שוב ושוב.⁴

ברצוני להודות למספר אנשים שעזרו לי בקידום העבודה ובהוצאתה לפועל. למנחה שלי, יונינה פלורסהיים על הקדשת הזמן לליווי התהליך, על הכוונה מקצועית והערות מחכימות. לד"ר שוקי זקבך - אחראי עבודות הגמר בישיבת מקור חיים, על הליווי המחכים עוד מהמחשבות הראשוניות על נושא

---

¹ נתניהו ביד ושם: "גם היום - העולם אדיש לשנאת היהודים". לירן לוי, 23.04.17, ynet.

² מחנה הריכוז בגרמניה בו היה הרב לאו בזמן המלחמה.

³ יד ושם, youtube : הנשיא אובמה נושא דברים ביד ושם, 22.03.13.

⁴ לדוגמה : גל גולדשטיין, להפציץ את הגיהנום, באתר חיל האוויר הישראלי, 30.6.2010, יואב רוזן, אושויץ - ההפצצה שלא היתה, באתר חיל האוויר הישראלי, 1.6.2001, יהודה באואר, הרדידות של מטס חיל האוויר מעל אושוויץ. הארץ, 06.01.13.

העבודה ולכל אורך הדרך עד עתה. לצוות הישיבה - על מתן ההזדמנות והמרחב לכתיבת העבודה.
ולמשפחה ושורשיה מעוררי ההשראה - הן מצד סבי וסבתי מצד אבי ששרדו את השואה הנוראה
באירופה, והן מצד סבי מצד אימי אשר לחם במסגרת הצי האמריקני.

מבוא

ב- 1941 עד 1945, ארבעת שנות השמדת היהודים באירופה, אירעו פעילויות צבאיות רבות. מחקר זה עוסק ביחסם ובפעולתם של ה"צד השלישי" - מדינות ניטרליות,⁵ ובמקרה ספציפי זה ארה"ב. גם נושא זה לא חדש הוא - רבים עסקו בכך⁶, וספרים ומאמרים רבים נכתבו על ארה"ב בשואה ועל השאלות העולות מהמדיניות שנקטה. האם עשתה ארה"ב מספיק למען הצלת היהודים מהשמדה? כמה פליטים יהודים היא קיבלה לשטחה, ובכך הצילה אותם? האם יכלה עוד? ושאלת השאלות : מדוע לא הופצץ מחנה ההשמדה אושוויץ?

יש שמחלקים את השואה לשלושה צדדים : הרוצחים - הנאצים ; הקרבנות - היהודים ; והעומדים מן הצד - מדינות ניטרליות. שאלת המחקר היא האם ישנם הבדלים בין תצוגות מקבילות העוסקות בנושאים הקשורים בהשתתפותה של ארה"ב בשואה במוזיאוני שואה בישראל ובארה"ב?

הנחת היסוד של שאלה זו היא כי ארה"ב מייצגת את עצמה בעניין (העומדת מן הצד), וישראל מייצגת את הקרבנות, היהודים. אמנם, יש לסייג טענה זו משום שארה"ב כמייצגת את עצמה היא מובנת, ובנוסף, ישראל היא לא בהכרח המדינה של ה"קרבנות". מדינת ישראל היא אמנם "מדינת העם היהודי" - אבל היא הוקמה רק לאחר השואה. אבל בהנחה שהיא המייצגת העיקרית (אם לא הבלעדית) של העם היהודי הנרדף, הגיוני כי יהיו הבדלים מסוימים בינה לבין ארה"ב בהצגת הנושא. האם יהיה מצד ארה"ב ניסיון של הפחתת ההאשמות המופנות אליה? האם היא תציג את הנושא בצורה פחות בולטת מההצגה בישראל, אצל הצד הנרדף? האם בישראל תהיה האשמה כלפי ארה"ב?

אל העבודה ניגשתי עם השאלה, ללא תשובות. סביר להניח כי הבדלים קיצוניים ברמה של אי-הצגת נושא לא יהיו, אבל האם כן יהיו שינויים הניכרים במשהו?

את נושא העבודה יש לחלק לשני נושאים : ראשית, הצד העובדתי - ההיסטורי של פעולות ארה"ב בשואה - מה נעשה או לא נעשה מצידם בזמן המלחמה ומדוע. לאחר מכן, אשווה בין תצוגות המוזיאונים, ואראה מה הם האינטרסים שלהם, מה מוצג בהם בפועל ומה לא מוצג כלל.

---

⁵ ב"ניטרליות" הכוונה היא מבחינת השואה, הצלת יהודים. מדינות כאלו, ובייחוד ארה"ב - השתתפו במלחמה. מבחינה זאת הן אינן ניטרליות, אלא שמבחינתן המלחמה והשואה הן שני נושאים שונים מבחינת ההשתתפות, כפי שיוצג בהמשך.

⁶ כך לדוגמה : דיוויד ויימן - חומות של נייר : אמריקה ומשבר הפליטים, 1938 - 1941, הפקרת היהודים : אמריקה והשואה, 1941 - 1945; דן פלש - זכויות אדם לאחר היטלר; וכן דוד גורני, שלמה אהרונוסון, דוד זילברקלנג ועוד.

בפרק הראשון נסקור בקצרה את מדיניות אי-ההתערבות של ארה"ב מאז הקמתה, ועד לשינוי שחל במדיניות זו במאה העשרים. בפרק השני נציג את המוזיאונים ונשווה ביניהם ללא ירידה לפרטי התצוגות - אלא בין מאפיינים אחרים שלהם - כמו עיצוב, מיקום, סיבת ההקמה, והגופים השולטים בו, וזאת על מנת להבין אח"כ את סיבת ההבדלים, בהנחה שיש כאלו. הפרק השלישי והרביעי בנויים שניהם באותה הצורה : מטרתם היא להשוות בין המוזיאונים בהצגתם נושא ספציפי של פעילות שנויה במחלוקת בנושא הצלת יהודים⁷ - בפרקים אלו אציג את הצד ההיסטורי העובדתי, ולאחר מכן נראה כיצד הוא מוצג בכל מוזיאון. הפרק החמישי והאחרון יעסוק בחלקם של דמויות מרכזיות שהיו מעורבות בעניין ההצלה או חוסר ההצלה.

לבסוף, בסיכום, נציג את מסקנות ההשוואות והסיבות להבדלים.

---

⁷ הפרק השלישי עוסק בסוגיית הפצצת אושוויץ, והרביעי בקבלת פליטים לאמריקה.

גוף העבודה

1. רקע היסטורי: ארה"ב במלחמת העולם השנייה

מאז ייסוד ארצות הברית, שאפה המדינה למצב של בדלנות. הרצון היה להימנע מהתערבות באירופה על שלל סכסוכיה ומלחמותיה⁸. כך, על אף הרצון להימנע ממצב כזה, הצטרפה ארה"ב למלחמת העולם הראשונה מסיבות שונות. בשנים שלאחר מלחמת העולם הראשונה כלכלת ארה"ב שגשגה וארה"ב הפכה למעצמה גדולה, ולמרות זאת התפיסה היסודית חזרה להיות תפיסה של בדלנות. במלחמת העולם השנייה, תמכה ארה"ב בבעלות הברית מרחוק - עמדה לצידן ושלחה אליהן אספקה, אך תפיסת הבדלנות המשיכה להוביל את המדיניות. כך לדוגמה באוקטובר 1940, במהלך מסע הבחירות שלו, הבטיח רוזוולט לעם כי "בניכם לא יישלחו למלחמה זרה"⁹. ובכל זאת, לאחר שנתיים בהן הצליחה להימנע מהצטרפות חרף תחנוני בריטניה, לא נותרה לארה"ב ברירה אלא להיכנס לתוך המלחמה. בגלל המתקפה על פרל הארבור¹⁰, ומשם כבר לא יכלה אמריקה לחזור אחורה.

הפתיחה הרשמית של המלחמה מבחינת ארה"ב הייתה לאחר המתקפה על פרל הארבור בדצמבר 1941, אך תחילת שחרור אירופה מהנאצים יחד עם שאר בעלות הברית החל בקיץ 1943. עם זאת יש לזכור כי מבחינת ארה"ב יש הפרדה בין המלחמה ובין הצלת היהודים, בין "מלחמת העולם השנייה" ובין "השואה". בניגוד לנאצים, שמבחינתם זוהי מלחמה אחת והאירועים קשורים אחד בשני, הצטרפות ארה"ב למלחמה לא כוללת בהכרח גם את עניין היהודים¹¹.

---

⁸ עוד בעניין זה ראו דוקטרינת מונרו בסוף העבודה, וכן אריאל קרלינסקי, עם לבדד ישכון: ההתערבות האמריקאית ומלחמת העולם השנייה. מתוך אתר "הינשוף – הבלוג של דני אורבך", 29.03.15.

⁹ איאן קרשו, הכרעות גורליות - עשר ההחלטות ששינו את העולם 1940-1941, תל אביב, עם עובד / ספריית אפיקים, תשע"א, עמוד 205.

¹⁰ ראה עוד בסוף העבודה.

¹¹ ע"פ ריאיון עם יצחק מייס, 28.12.17.

2. על המוזיאונים השונים

רקע, ייעוד, אדריכלות

כמעט תמיד כשמוזיאון מוקם, הוא בא להעביר מסר מסוים¹². גם כאשר הוא מוזיאון היסטוריה, שלכאורה מביא את העובדות, בידי יוצרי המוזיאון תהיה האפשרות לבחור מה להציג, ובאיזה אופן¹³. לכל מוזיאון יש מקים, תורם, מעצב ועוד, שבדרך כלל יש להם רצון להעביר משהו דרך המוזיאון, ללמד את הצופה נקודה או זווית מסוימת מהסיפור המסופר באותו המוזיאון. ועל אף שאי אפשר להמציא את ההיסטוריה, ולהציג דברים שלא היו, מתוך החומרים שכן קיימים בידי היוצר - ניתן יהיה להפיק שלל כיוונים שונים של פרשנות. זה יכול לבוא לידי ביטוי החל במבנה המוזיאון - האדריכלות והעיצוב, דרך בחירת חומרים מסוימים ולא אחרים, וכלה בהצגתם בתצוגה - כמוצג גדול ובולט, או דווקא קטן וסמוי. כאשר רואים מאפיינים כאלו, והבדלים בין מוזיאון אחד למשנהו, יש לבדוק את המניעים והסיבות לכך. יהיו פעמים שהמוזיאון יאמר זאת באופן גלוי, ולעתים בצורה נסתרת. בבדיקה על המוזיאונים שיובאו ויבדקו בעבודה זו, נסקור דברים אלו - סיבת זמן הקמת המוזיאון, התורם ומטרותו, ואיך זה בא לידי ביטוי גם בפועל, כפי שניתן לראות במוזיאון עצמו. לפי גורמים אלו, סביר להניח שיהיו הבדלים בהצגת הנושא המדובר, ולפי המובא בפרק זה, אולי יהיה לכך הסבר הקשור במטרת המוזיאון.

הערה :

כעת נביא את הרקע של המוזיאונים - מתי הוקמו? על ידי מי? מי מממן אותם? מה הסיבה להקמתם? המוזיאונים שבעבודה הם שלושה בארה"ב ואחד בישראל. המוזיאונים הם מוזיאון השואה בווינגטון, מוזיאון השואה בניו יורק, מוזיאון השואה בשיקגו ומוזיאון השואה יד ושם בירושלים. המוזיאונים האלו, הנסקרים בעבודה, הם רק ארבעה מוזיאונים - מתוך רבים שקיימים. בארה"ב, כמעט בכל עיר יש מוזיאון - מהם גדולים, ומהם קטנים יותר. שלושת הנ"ל שבאמריקה נבחרו מסיבה טכנית - מתוך היותם קרובים גאוגרפית אחד אל השני (בפילדלפיה גם כן ביקרתי, אלא שהמוזיאון שם עוסק ביהדות באופן כללי יותר, והשואה אינה תופסת בו חלק גדול - כך שנושא העבודה לא מופיע שם ברמה

¹² ראה מאיה מזרחי, "אתיקה מוזיאלית - סוגיות על מהות תפקידם של מוזיאונים בכנס בנושא "האתיקה במוזיאון", אפוק טיימס. 2011/05/18. כמו כן הערך "מוזיאון" מתוך האתר של האנציקלופדיה של הרעיונות מאת ד"ר דוד גורביץ וד"ר דן ערב.

¹³ זאת בניגוד לתפקיד המוזיאון פעם, כאוסף פרטים בלבד - היום הוא מביע דעה ומעצב את ההיסטוריה בהתאם לצרכיו הפוליטיים. עיין תמר ברבוט, מוזיאון ההעפלה וחיל הים על שם דוד הכהן בחיפה כסביבה חינוכית. עבודת מחקר בהנחיית פרופ' תמר כתריאלי, ביה"ס לחינוך, אוניברסיטת חיפה, 1993.

מספקת, והוא אינו רלוונטי). בישראל, יד ושם הוא המוזיאון היחיד עליו כתבתי - כיוון שאין בארץ מוזיאונים העונים לצרכים הנדרשים לנושא הספציפי של העבודה - חלקם אינם גדולים, ולכן לא מתעסקים בארצות הברית בזמן השואה - ואלו הגדולים בדרך כלל מציגים נושא יחיד בשואה, ולכן לא היו מתאימים (לדוגמה - בית לוחמי הגטאות עוסק בלוחמי הגטאות ונושאים הקשורים בנושא, או המוזיאון בניר גלים המתעמק בהונגריה וסביבתה).

רקע המוזיאונים

מוזיאון השואה בושינגטון -

ב-1 בנובמבר 1978 הקים הנשיא ג'ימי קארטר את ועדת הנשיא לשואה, בראשות אלי ויזל. מטרת הוועדה הייתה לתכנן הקמה ותחזוקה של אנדרטה לקורבנות השואה והנצחה שנתית המתאימה להם. ב-27 בספטמבר 1979 הגישה הוועדה את הדו"ח שלה לנשיא, והמליצה על הקמת מוזיאון לאומי לשואה בושינגטון. לאחר הצבעה שאושרה פה אחד על ידי הקונגרס של ארצות הברית בשנת 1980 להקים את המוזיאון, הממשלה הפדרלית הקצתה שטח גדול סמוך לאנדרטת וושינגטון להקמת המוזיאון. כמעט 190 מיליון דולר גויסו ממקורות פרטיים, עבור עיצוב הבניין, רכישת חפצים, ויצירת התערוכות. באוקטובר 1988, הנשיא רונלד רייגן הניח את אבן הפינה של הבניין. טקס הפתיחה היה ב-22 באפריל 1993 והוא כלל נאומים של נשיא ארה"ב ביל קלינטון, נשיא ישראל חיים הרצוג ואלי ויזל. ב-26 באפריל 1993 נפתח המוזיאון לקהל הרחב. המימון לפעילות המוזיאון מגיע בעיקר ממקורות פרטיים, כמו סטיבן שפילברג, יחד עם מימון מ-ממשלת ארה"ב. לדוגמה, בשנת 2015 המימון היה כ-82 מיליון דולר ממקורות פרטיים, וכ-51 מיליון דולר מתקציב הממשלה.

מוזיאון השואה בניו יורק -

המוזיאון נפתח בשנת 1957. הצהרתו של המוזיאון היא "לחנך אנשים מכל הגילאים והרקעים על החיים היהודיים במאות ה-20 וה-21 - לפני השואה, במהלכה ואחריה". התערוכה המרכזית מציבה את השואה בהקשר הרחב יותר של ההיסטוריה היהודית המודרנית. המוזיאון מסודר לפי שלושה קטעים

כרונולוגיים: "חיים יהודיים", "המלחמה ביהודים", ו"התחדשות יהודית" - כל אחד מהם מוצג בקומה נפרדת.

מקורות המימון של המוזיאון הם פרטיים - יחידים, משפחות, קרנות, ותאגידים.

ILLINOIS HOLOCAUST MUSEUM
& EDUCATION CENTER

מוזיאון השואה בשיקאגו -

ב-1970 דרשו ניאו נאצים אמריקנים לקיים צעדה ברחובות סקוקי¹⁴. בעקבות כך, ומתוך זעזוע של אנשים רבים בעולם, וניצולי שואה בפרט, הוקמה "הקרן לזיכרון השואה של אילינוי". בתחילה הוקם מוזיאון קטן בתוך מבנה של חנות, ובשלב מאוחר יותר, לאחר עשרות שנים של גייס סכום של כ-45 מיליון דולר על ידי הקרן, הוקם ב-2009 המוזיאון הנוכחי - מוזיאון גדול ומתקדם.

מוזיאון יד ושם -

יד ושם הוא מוסד רשמי להנצחת זכר השואה בישראל הממוקם מעל הר הזיכרון בירושלים, בחלקו המערבי של הר הרצל. הקמת המוסד החלה כבר בסוף שנת 1945, וב-1953 הוא הוכרז כמוסד רשמי של מדינת ישראל בחוק מיוחד של הכנסת - "חוק זיכרון השואה והגבורה - יד ושם"¹⁵, ותערוכת הקבע הראשונה של המוזיאון הישן נפתחה ב-1958. רוב המימון של המוזיאון מגיע ממדינת ישראל ומתרומות שונות. המוזיאון החדש (הנוכחי) נפתח ב-2005.

ייעוד

הייעוד הוא המסר שהמוזיאון רוצה להעביר דרך התצוגות שלו, ולפעמים גם באמצעות אלמנטים אחרים (כפי שיוצג בהמשך). לעתים הוא עושה זאת במודע, על דעת זאת שהמבקר ידע זאת, ולעתים באופן סמוי, שיפעל בתת מודע. אצל כל המוזיאונים שבעבודה זו, כתובה המטרה באתר המוזיאון.¹⁶

¹⁴ פרבר בצפון שיקגו

¹⁵ החוק מובא בנספחים

¹⁶ מפאת אריכות הדברים, כאן יובאו הקטעים הרלוונטיים, והקטעים במלואם נמצאים בנספחים

מוזיאון השואה בושינגטון - USHMM

מטרות מוצהרות:

"כשהוא ממוקם בין הסמלים הלאומיים שלנו לחופש על השדרה הלאומית, המוזיאון מספק שיעור רב עוצמה על שברירות החופש, על המיתוס של ההתקדמות, ועל הצורך בערנות בשימור ערכים דמוקרטיים. מלא בעוצמה ייחודית ואותנטיות, המוזיאון מלמד מדי שנה אנשים על הסכנות בשנאה בלתי מבוקרת והצורך למנוע רצח עם. אנו מעודדים את המבקרים לפעול, ומטפחים תחושת אחריות מוסרית בקרב אזרחינו, כך שהם יגיבו לאתגרים הגדולים העומדים בפני עולמנו."¹⁷

מוזיאון השואה בניו יורק - Museum of Jewish Heritage

מטרות מוצהרות:

"כשהוא עוגן בקצה הדרומי של מנהטן, מוזיאון המורשת היהודית משלים את הנוף התרבותי והחינוכי שהוא חולק עם פסל החירות ואליס איילנד¹⁸. מעבר למים, פסל החירות מרים את הלפיד ואליס איילנד מסמן את השער שדרכו זרמו מיליוני מחפשי מקלט לארץ הזאת. המיקום המשמעותי של המוזיאון מעורר את שליחותו... מצפון למוזיאון, הבניינים של מרכז הסחר העולמי החדש נותנים תזכורות, חרותים אל קו הרקיע של ניו יורק, של אחריות קולקטיבית לזכור ולחדש."¹⁹

מוזיאון השואה בשיקאגו - ILLINOIS Holocaust Museum & Education

Center

מטרות מוצהרות:

"מוזיאון השואה באילינוי לא רק מכבד את זכרם של המיליונים שנרצחו בשואה, הוא גם מצדיע לאומץ ולחוסן של הניצולים. הם האנשים שבנו מחדש את חייהם ועוררו את המצפון של האנושות, כך שאף אחד מאיתנו לא יוכל לשכוח. עבורם אנו מבצעים את עיקרון היסוד שלנו: זכרו את העבר, שנו את העתיד.

---

¹⁷ מתוך אתר המוזיאון, תחת הכותרת "אודות"

¹⁸ אליס איילנד - אי מלאכותי על החוף הדרומי של מנהטן, סמוך לפסל החירות. האי שימש בעבר בתור המרכז של מחלקת ההגירה של ארה"ב. רוב הפליטים (לאו דווקא יהודים) שהגיעו לארה"ב עברו דרכו.

¹⁹ מתוך אתר המוזיאון, תחת הכותרת "אודות"

המשימה של מוזיאון השואה ומרכז החינוך של אילינוי מתבטאת בצורה הטובה ביותר בעקרון היסוד שלנו: לזכור את העבר, לשנות את העתיד. המוזיאון מוקדש לשימור המורשת של השואה על ידי כיבוד זכרונותיהם של אלו שאבדו ועל ידי לימוד לקחים אוניברסליים הנלחמים בשנאה, דעות קדומות ואדישות.²⁰

מוזיאון יד ושם - יד ושם, רשות הזיכרון לשואה ולגבורה

מטרות מוצהרות:

" יד ושם ניצב בחזית המאמצים המתמשכים להבטיח ולייצג את זיכרון קרבנות השואה ותקופתה; לתעד בנאמנות את אחד הפרקים האפלים בהיסטוריה של האנושות; ולהתמודד באופן יעיל עם האתגרים המתמשכים הנוגעים לשמירת זיכרון השואה רלוונטי לדורות הבאים."²¹

לפי הקטעים שלעיל, כל מוזיאון בא עם כיוון ברור ומטרה אליה הוא רוצה להוביל את המבקר. בווינגטון, בתור מוזיאון פדרלי שרבים ממבקרו הם מנהיגים חשובים, יחד עם כמויות אדירות²² של אזרחים מן השורה, יוצרי המוזיאון רוצים לחנך את הצופה בעיקר לגבי העתיד - כמה שהחופש והדמוקרטיה הם בעצם לא כל כך בטוחים כמו שהם נראים, ומה עלינו לעשות בכדי לשמור עליהם. מיכאל בירנבוים, ממקימי המוזיאון מתאר זאת כך – "התבקשתי לעצב סיפור אמריקאי של השואה, הפונה לערכים ולחוויות הלאומיות של כלל העם האמריקאי. המוסד מעורר את מבקרו להרהר על השאלות המוסריות והרוחניות העולות מאירועי השואה ועל אחריותם שלהם כאזרחים במדינה דמוקרטית."²³

בניו יורק, איציק מייס, שאצר את המוזיאון, מסביר²⁴ שמבין שלושה מישורים בהם מוצגת המלחמה - המבצעים, הקרבנות והעומדים מן הצד, המוזיאון בניו יורק שם לב יותר לקרבנות, היהודים, מכיוון שכשלא מתייחסים אליהם מספיק - הם מוצגים כצאן לטבח - מה שהיסטורית היה לא נכון. בהתאם למיקומו, המוזיאון מאדיר את אמריקה בתור מדינת הצלה, שמקבלת פליטים. בנוסף, הוא מדגיש את

---

²⁰ מתוך אתר המוזיאון, תחת הכותרת "אודות"

²¹ מתוך אתר המוזיאון, תחת הכותרת "אודות"

²² מאז פתיחתו עברו בו יותר מ-40 מיליון מבקרים.

²³ איים של זיכרון, השואה במוזיאונים בראשית המאה ה-21. הוצאת משואה, ל"ה, 2008. מאמר, עמוד 151 –

מוזיאוני שואה בארה"ב – שוש רותם. הערה בעמוד 182.

²⁴ מתוך ריאיון, 28.12.17.

הצורך לזכור. בשיקגו, המוזיאון הוקם בעקבות ובידי ניצולי שואה, והם תופסים בו חלק לא מבוטל²⁵ - "אם אתה רוצה להפוך את זה להיות רלוונטי", אומר מייס (אשר גם שם היה בין מקימי המוזיאון) - "אני רוצה שיבינו שלמרות שזה דבר שהתרחש כמה אלפי ק"מ מאיפה שאתה נמצא, יש פה אנשים שהולכים איתך לתאטרון, לבית קולנוע, לקניון, לסופרמרקט, והם שכנים שלך". זוהי הדרך של המוזיאון ללמד והסיבה של צורת הצגתו את הדברים, בנוסף למטרה גדולה נוספת - שוב, הצורך בתיקון העתיד. ביד ושם המטרה העיקרית, אולי היחידה המוצהרת, היא הזיכרון. לשמר, ולמצוא את הדרך להמשיך את השימור בהתאם להתקדמות העולם. אברהם מילגרם, שהיה ממקימי המוזיאון החדש של יד ושם, מסביר²⁶ שביד ושם היהודים, הקרבנות, הם מרכז המוזיאון, מכיוון שהוא ממלכתי, ומה שמאחד את העם היהודי הוא ה"קרבנות" של כולם, בכל מקום בעולם. סוג של זהות יהודית, גם אם מזווית שלילית. מטרה נוספת של יד ושם היא לייחד את השואה ולהפרידה ממקרים אחרים של רצח עם (Holocaust ולא Genocide), בשונה מהמוזיאונים באמריקה, שם בדרך כלל לא מתבצעת הפרדה ברורה.

באילו מן המוזיאונים באים המטרות וחזון לידי ביטוי בפועל?

בחלק מן המוזיאונים הדברים האמורים באים לידי ביטוי באופן הנראה לעין, בחלקם פחות. בווינגטון למשל, מה שהוא מצהיר מתקיים בצורה בולטת ומשמעותית - בסוף המוזיאון הגדול המציג את השואה, קיימים עוד מספר חדרים המלמדים אודות מקרים של רצח עם המתרחשים היום במספר מדינות בעולם (דארפור, עיראק). בכניסה וביציאה חוברות לטובת הציבור ובהן גם כן מסופר על מה שקורה היום וצריך למנוע. סימן מעניין נוסף נמצא בחנות המוזיאון, כשחוץ מספרי שואה ומוצרי יודאיקה, יש מגוון מוצרים בעלי הדפסה זהה. חולצות, ספלים, מחזיקי מפתחות, צמידים, כובעים ועוד - ועל כולם לוגו עם הסיסמה "לעולם לא שוב - מה אתה עושה בעניין" (²⁷Never Again - What you do matters). עוד זווית שבה מטרת המוזיאון באה לידי ביטוי היא בהתחלת המוזיאון עצמו. תחילת התערוכה המרכזית והקבועה אינה מתחילה בסדר הכרונולוגי של המלחמה. המבקר עולה במעלית אל הקומה הרביעית של המוזיאון (המוזיאון מתפרש על פני כמה קומות אותן יורדים עם התקדמות הסיפור), כשבמעלית נשמעים קולות של חיילים אמריקנים בעת שחרור המחנות באירופה. ביציאה מהמעלית, רואים קיר ועליו תמונה של חיילים אמריקנים בעת שחרור המחנות. בתמונה אחת נראה אייזנהאואר²⁸ בא לראות את אחד המחנות,

²⁵ לאורך כל המוזיאון מסכים עם סרטוני עדות של ניצולי שואה החיים בשיקגו.

²⁶ מתוך ריאיון, 20.12.17.

²⁷ תמונות בנספחים

²⁸ דוויט אייזנהאואר היה בזמן המלחמה מפקד צבא ארה"ב באירופה ולימים נשיא ארה"ב. התמונות משחרור המחנות הן פרי יוזמתו בראיית העתיד - מחשש שמכחישי שואה יבואו ויטענו שהשואה היא המצאה, הורה לצלם את הכל.

כשליד התמונה ציטוט שלו על השחרור²⁹. רק לאחר קיר זה מתחיל המוזיאון בסדר הרגיל - עליית הנאצים וכו'. דבר זה מבטא את הרצון לתת לאזרח האמריקאי את התחושה שהדבר קשור גם אליו. בניו יורק עניין המיקום אכן חזק מאד וביציאה מן המוזיאון הסגור אל המרפסת שבקומה השלישית אי אפשר להתעלם מפסל החירות, ומהעיר השוקקת בתוכה המוזיאון פועל. בתוך המוזיאון עצמו אין ממש תשומת לב למשהו ספציפי, ויותר מכך - הוא היחיד מבין ארבעת המוזיאונים שבעבודה המתחיל ישר בסדר המתבקש - עליית הנאצים לשלטון וכו'. בשיקגו הדבר המרכזי הבולט הוא כאמור שימוש בניצולים החיים בעיר כעדות חייה בסרטונים לכל אורך המוזיאון. זה גם בא לידי ביטוי בכך שהחדר הראשון במסלול המוזיאון הוא סרטון עדויות של ניצולים המתגוררים בשיקגו. גם מוזיאון זה מקשר את העבר להווה ובסופו חדר המסביר על גינוסיידים המתרחשים היום, אלא שהוא עושה הבדלה ברורה ומבהיר Holocaust ו - Genocide הם מקרים שונים לגמרי. יד ושם הוא המוזיאון היחיד שלכל אורכו אינו סגור לגמרי והוא מקושר לעולם שבחוץ בעזרת חתך ארוך לכל אורך תקרת מבנה המנסרה של המוזיאון. סופו ביציאה מתרחבת אל הנוף של ירושלים הנבנית בהחלט מעצים את המשמעות של המוזיאון, אפקט דומה לזה שבניו יורק. ביטוי נוסף המקביל דווקא למוזיאון בווינגטון חוזר על עצמו בחנות המזכרות שבסוף המוזיאון - שוב, ספרים, חוברות ושאר מוצרים הקשורים בשואה - כשלצידם מוצעים למכירה חפצים המסמלים את תקומת העם היהודי וצמיחת מדינת ישראל מתוך השואה - חולצות וכובעים עם סמלי הצבא והמדינה, דגלי ישראל ומוצרים המסמלים את מדינת ישראל על כל גווניה³⁰. עוד הקבלה למוזיאון בווינגטון המעוררת תשומת לב היא הכניסה למוזיאון - גם בו, תצוגת פתיחה. אלא שביד ושם מוצגים החיים היהודיים באירופה לפני השואה - חיים תוססים ושמחים. זאת בהתאם למטרת המוזיאון - להציג את הצד היהודי באופן בולט יותר ממוזיאונים אחרים.

על הבדל נוסף בין יד ושם למוזיאון בווינגטון כתבה אורית אנגלברג-ברעם: "...הנרטיב ביד ושם מסופר מנקודת מבטו של הקרבן היהודי, ועבור קהל ישראלי מדבור במובנים רבים ב"אני". ואילו במוזיאון האמריקאי מבקשים בו בזמן הן הזדהות עם ה"אני" האמריקני - זה שעמד מהצד חלק ניכר מן המלחמה ולאחר מכן ניצח אותה ושחרר את המחנות - והן עם "האחר", הקרבן, שלאחר המלחמה הפך את אמריקה לביתו. כך, כשם שעצם בנייתו של מוזיאון שואה לאומי בארצות הברית הייתה סוגיה שדרשה הסברים מרובים יותר מאשר בנייתו של מוסד כזה בישראל, כך גם הנרטיב שהובנה במוזיאון הזה היה מורכב יותר. ייתכן שהמורכבות מבטאת את "דרך האמצע" בין עובדת היותו של המוזיאון

²⁹ "הדברים שראיתי היו אנשים פושטים ידיים... המראות של רעב, אכזריות וחייטיות היה... בלתי אפשרי לעמוד בזה. עשיתי את הביקור בכוונה כדי שאוכל להעיד על דברים אלה ממקור ראשון אם בעתיד יתפתחו טענות שההאשמות האלו הן רק תעמולה".
³⁰ תמונות בנספחים.

מוסד לאומי אמריקני ובין העובדה כי רבים מיוזמיו ומתכנניו היו ניצולי שואה יהודיים. יתכן כי המורכבות היא הד לריבוי נקודות המבט שידע המוזיאון בחמש – עשרה השנים שלפני לפתיחתו, שהיו רצופות מאבקים, התלבטויות ולחצים פוליטיים.³¹

אדריכלות ומיקום

כבר בשלב הקודם לתוכן המוזיאון, מושקעת מחשבה רבה בנוגע לעניינים ה"כלליים" ולכאורה הפחות חשובים - כמו אדריכלות המוזיאון ומיקומו.

בלא מעט מוזיאונים שואה, אם לא בכולם, ישנה אמירה משמעותית על ידי דברים אלו. השוואות כאלו כבר נעשו בעבר במספר מחקרים.³²

לדוגמה, שוש רותם סוקרת מוזיאוני שואה בארה"ב מבחינה אדריכלית, ומציגה מספר נקודות - הקמת מוזיאון השואה הלאומי בושינגטון ולא בניו יורק - מה שמצד אחד נותן לו מעמד גבוה יחד עם כל המוסדות והאנדרטאות הלאומיות, ומצד שני פותח את הנושא לציבור הרחב ופחות למעגל המצומצם של הניצולים וקרוביהם וקצת מרחיק אותו מהם. בניו יורק, המוזיאון נבנה על שפת הנהר, סמוך ליציאה לפסל החירות ולEllis Island³³, נמל אליו הגיעו מהגרים מאירופה. עם סיום הביקור במוזיאון, יוצא המבקר בקומה השלישית אל קיר זכוכית המשקיף אל פסל החירות ומוזיאון ההגירה, וכך מטמיעים בו את ההרגשה שלכאן יכלו יהודים לברוח ולמצוא מקלט בטוח (מה שיעורער בהמשך העבודה). מוזיאון השואה בשיקגו יכול היה לקום על יד המוזיאונים הגדולים והנחשבים של העיר, אבל הוקם בפרבר צדדי של העיר, מכיוון שבו נערכו הפגנות וצעדות ניא-נאציות, והמשמעות של הקמת המוזיאון דווקא שם מחזקת את המשמעות. יד ושם, המבטא את המעבר משואה לתקומה, ממשבר לצמיחה של מדינה, נראה מתאים שיימצא בירושלים על יד הר הרצל, בית הקברות הלאומי של מדינת ישראל.

לכל מוזיאון מארבעת המובאים בעבודה ישנה גם משמעות ארכיטקטורת³⁴. ב-USHMM, בעקבות מיקומו בשדרה מרכזית בושינגטון, צורתו החיצונית מעוצבת בהתאם לסביבה הרשמית שלו³⁵, אבל תוכן

³¹ מראה מקום: הזיכרון בראי מקומי, רשות הזיכרון לשואה ולגבורה ביד ושם ומוזיאון השואה האמריקאי כמקרי - מבחן המייצגים את זיכרון השואה הישראלי והאמריקני. אורית אנגלברג-ברעם, עבודת גמר מחקרית, אוניברסיטת חיפה. ינואר 2008. ישראל מול ארצות הברית, כאן שם ובכל מקום, לכל איש יש שם: לקרבן, לעומד מן הצד ולרוצח. עמוד 92.

³² איים של זיכרון- השואה במוזיאונים בראשית המאה ה-21, מוזיאוני השואה בארצות הברית- צמיחתו של אב טיפוס מוזיאלי חדש, שוש רותם, משואה, 2007, עמוד 151.

³³ אליס איילנד - אי מלאכותי על החוף הדרומי של מנהטן, סמוך לפסל החירות. האי שימש בעבר בתור המרכז של מחלקת ההגירה של ארה"ב. רוב הפליטים (לאו דווקא יהודים) שהגיעו לארה"ב עברו דרכו.

³⁴ תמונות מובאות בנספחים

³⁵ אדריכלות נאו-קלאסית - מודרנית.

מעוצב בצורה אחרת - מבלבלת, מפחידה. המוזיאון בנוי מ-4 קומות, כשהביקור מתחיל בקומה הרביעית ויורד קומה קומה. המוזיאון בנוי יורק בנוי בצורת משושה - זכר לשישה מיליון היהודים שנרצחו בשואה, כמו גם המשושה שבמגן דוד. הוא בנוי מ-3 קומות - בקומה הראשונה מוצגים החיים היהודיים לפני השואה, הקומה השנייה מספרת את סיפור השואה (בצורה מעגלית עם חדרים היוצאים מהמסדרון המרכזי), והשלישית את ההמשך, לאחר השואה - תרבות יהודית עכשווית, ומדינת ישראל. בשיקו, בחזית המוזיאון מבחוץ ניצבים שני עמודים, שקיימות מספר אפשרויות למשמעותם - לפידים לזיכרון, ארובות כמו במחנות ההשמדה, או עמודי המקדש, יכין ובוועז. האחרון מסתדר עם העובדה כי המוזיאון מביא במספר דרכים אלמנטים יהודיים - החזית פונה לירושלים ואחוריו אל ביאת המשיח, עמודי המקדש במידותיהם, ועוד... המוזיאון עצמו מתחיל בחושך, עם צורות חדות וזוויות מפחידות, וממשיך אל האור, אל מקום רך ובהיר יותר. יד ושם בנוי בצורת משולש בטון ארוך, המסמל את "הקירות ההולכים ונסגרים על יהודי אירופה". הוא חוצה את ההר שעליו הוא בנוי, כשהציאה בנויה בצורת פתח המתרחב אל ירושלים הנבנית, המסמל את התקומה וההתחדשות.

המוזיאון בוושינגטון בנוי בשדרה המרכזית בין הסמלים הלאומיים של העיר, כאשר מבחוץ הוא מעוצב בהתאם לסגנון האדריכלי של האזור

המוזיאון בניו-יורק – המבנה בעל 6 הצלעות השוכן על החוף שליד פסל החירות

המוזיאון בשיקגו עם העמודים בחזית ה"מפחידה" והחשוכה שלו, כשבסופו הוא מתבהר ונהיה נעים יותר

מוזיאון יד ושם בירושלים.

המוזיאון בנוי בתוך מנהרת בטון שנפתחת ויוצאת אל ירושלים, ומסמלת את התקומה

3. ההצעה להפציץ את אושוויץ ומסילות הרכבת המובילות אליו

רקע כללי- תיאור המקרה

היסטוריית השמדת יהודי אירופה

באשוויץ החלה ההשמדה בגז ב 3 בספטמבר 1941, בבקתות קטנות ועראיות, וגופות הנרצחים נקברו בקבר אחים גדול. באביב 1943 החל לפעול גם תאי הגזים הגדולים שבמחנה. 4 המשרפות שפעלו באשוויץ הוסתרו ע"י צמחייה ואלהן הוכנסו יותר מ-2,500 גופות ביום (כל משרפה). המספרים מדברים על כמויות עצומות של נרצחים במחנה במהלך השנים, כשהדעות חלוקות בנושא. מכיוון שעם הגעת בעלות הברית השמידו הנאצים עם נסיגתם את המסמכים עם הרשומות המדויקות, לא ניתן היה לדעת מה היו הכמויות. הרוסים, שהגיעו ראשונים למחנה, חיטבו שהמספר בסביבות ה-4 מיליון, אולם זוהי כנראה טעות (החישוב בהנחה שהתאי גזים עבדו ללא הפסקה). רודולף הס, מי שהיה מפקד המחנה, העריך שהושמדו כ-2,500,000 אסירים, ואנשי הזונדרקומנדו טענו שאף יותר. כל אלו נחשבות להערכות מוגזמות ומוטעות, ועל פי עדויות אסירים מהמחנה ורוב החוקרים המספר המקובל הוא בין מיליון למיליון וחצי יהודים (חוץ מאסירים אחרים שאינם יהודים).

ידיעת העולם - עדויות, מידע ובקשות³⁶

גדול הפער בין מה שידעו מי שביקרו במחנות ההשמדה לבין העולם הגדול והאנשים שנמצאים רחוק מההתרחשות עצמה, ביבשת אחרת. פער של הבנת המצב ככלי ראשון וכמות הידע, למול שמיעת עדויות והבנה פחותה של העובדות, מה שגם משפיע על הרצון לעצור את מה שקורה ולהציל את הקרבנות - כך שבד"כ יהיה לחץ גדול אצל מי שידע, ומן הסתם פחות אצל מי שרק שמע. משמעות הדבר היא שככל שיהיו יותר עדויות, ובשלב מוקדם יותר, יגדל הסיכוי לפעולות הצלה מהצד שיכול להציע אותן. אם כן, מתי הגיעו ידיעות לאמריקה? כמה? ומה הייתה רמת אמינותם?

בנושא זה היו שני מקרים ידועים של דיווחים מקוריים שיצאו החוצה אל העולם - מברק ריגנר ודו"ח ורבה-וצלר. בקצרה: ³⁷

- מברק ריגנר (אוגוסט 1942) : מברק ריגנר לא היה עדות לרצח, אלא לתכניות הנאצים להשמדת יהודי אירופה. מקור המידע היה תעשיין גרמני בעל קשרים המאפשרים לו גישה למידע סודי של

³⁶ העובדות בפרק זה לקוחות בעיקר מתוך ספרו של דיוויד ויימן, "הפקרת היהודים - אמריקה והשואה, 1941-1945". ירושלים, יד ושם, 1993. פרק חמישה עשר - הפצת אושוויץ, עמוד 358. ראוי לציין כי הספר אינו אובייקטיבי לגמרי, ודעת המחבר ניכרת במקומות רבים בספר. כאן מוצגות עובדות בלבד מתוך הספר, ללא פרשנויות ודעות אישיות. ³⁷ הרחבה על שני המקרים בהערות שבסוף העבודה.

הנאצים. הוא גילה תכניות רשמיות של הנאצים להשמדת היהודים באירופה, והעביר את המידע למכר יהודי בשוויץ. הוא העביר זאת למנהיג יהודי בשוויץ, שהעביר לנציג הקונגרס היהודי העולמי בז'נבה - ד"ר גרהארד ריגנר. לאחר מסקנה כי המידע אמין, פנה ריגנר אל סגן הקונסול האמריקני בז'נבה, שהעביר את המברק לווישינגטון ולונדון, בתוספת המלצה. בווישינגטון המברק נעצר אצל פקידים שפקפקו באמינותו, ודווקא דרך בריטניה הגיע המברק לניו יורק ולסטפן וייז. זה פעל להפיץ את המברק למרות ניסיונות להשתיקו מצד תת מזכיר המדינה ברקינרידג' לונג ודרגים נוספים בממשל, ובסופו של דבר לא עורר המברק סערה אצל הדרגים הבכירים או גרם להם לפעול.

- דו"ח ורבה-וצלר (אפריל 1944) : ב-10 באפריל 1944 הצליחו רודולף ורבה ואלפרד וצלר, שני אסירים באושוויץ, לברוח מהמחנה. בסוף החודש הם הגיעו לסלובקיה, ושם סיפרו למחתרת היהודית על ההכנות לקראת הבאת יהודי הונגריה והשמדתם, כפי שגילו במחנה. עדותם נכתבה בדו"ח מפורט בן 30 עמודים, הכולל פרטים חשובים אודות המחנה. הדו"ח נשלח לראשי יהדות הונגריה שבבודפשט, וכן לשוויץ - שם אומת והופץ לממשלות בעלות הברית, ובעקבות כך פורסם בסביבות חודש יוני בעיתונים במדינות רבות, ביניהן בריטניה וארה"ב. בשונה ממברק ריגנר, לדו"ח כן הייתה השפעה ופרסום - בעיקר בגלל השלב במלחמה בו התרחש, שאז כבר העולם החל להאמין לשמועות על מה שהנאצים עושים.

אלו שני מקרים מפורסמים של בקשות להפצה. אילו עוד בקשות היו? מצד מי? אגב, ראוי לציין שכל בקשה ומכתב שהגיעו אל העולם החופשי מלבה של אירופה הבווערת היה כרוך בהברחה, ואי אפשר היה לשולחו סתם ככה, בקלות. השלטון הנאצי היווה איום ואסור היה שיתגלו מכתבים כאלו. בנוסף לכך, על מנת להגיע אל השלטונות היה צורך לעבור שלבים רבים של דרגים שונים וצנזורות, ובדרך יכולות היו הבקשות להיעלם. על כן היה צורך בקשרים ולא מעט מזל, או להגיע אל הצמרת בדרך עקיפה.

במאי 1944 נשלחה בקשה מבודפשט של מנהיגים יהודים להפציץ את מסילות הרכבות המובילות לאושוויץ - כולל מידע על הערים שבמסלול, ביניהן קיים פס רכבת אחד, משמע שהוצאתו מכלל שימוש תעצור או לפחות תעכב את משלוחי היהודים. את הבקשות ניסחו במכתב שהועבר לצירות האמריקנית בברן, ומאז לא הגיעה תשובה או אישור קבלה של המכתב באמריקה. מכתב דומה הועבר שוב, בדחיפות גדולה יותר, וגורלו היה כקודמו.

בקשה נוספת בערך מאותו הזמן הייתה של ראשי המחותרת הסלובקית היהודית³⁸, שכתבו מכתב נואש אל העולם החופשי בתחינה להפציץ את המסלולים של יהודי הונגריה אל המוות הצפוי להם. המכתב הועבר לשוויץ.

ב-18 ביוני שלח יעקב רוזנהיים ממשרדו שבניו יורק מטעם "אגודת ישראל" העולמי מכתבים עם מידע על גירוש יהודי הונגריה, בתוספת בקשה להפציץ את מסילות הרכבת, מה שיאט את תהליך ההשמדה. עוד ביוני, ביקש בנימין אקצין מהוועד לפליטי המלחמה להפציץ את תאי הגזים באושוויץ, בטענה שדבר כזה יאט את תהליך ההשמדה. הוא אף נתן הצעה לתכנית אותה יהיה אפשר לבצע מעשית.³⁹ החל מתקופה זאת (יוני 1944) החלו לגבור קצב הגעת הבקשות להפצצת תאי הגזים באושוויץ. באוגוסט שלח ליאו קובוביצקי מהקונגרס היהודי העולמי בקשה מחבר הממשלה הצ'כית הגולה להפציץ את תאי הגזים ואת מסילות הרכבת המובילות אל המחנה. יש להעיר, כמו שנכתב לעיל, כי גם לאחר שלב העברת המידע והגעתו לארה"ב, לא תמיד הוא התקבל באמינות, ולעתים לקח זמן עד שהאמינו לו.

שיקולים בעד ונגד הפצצת אושוויץ ומסילות הרכבת המובילות אליו

סיבות ושיקולים להפציץ את אושוויץ ומסילות הרכבת מובנים ואין צורך בסיבות נוספות מלבד הצלת יהודים. הפצצת מסילות הרכבת המובילות לאושוויץ הייתה מעכבת ואולי אפילו מונעת את הבאתם של כמויות אדירות של יהודים להשמדה במחנה (רלוונטי בעיקר לגבי יהודי הונגריה), והריסת תאי הגזים הייתה גם היא מאטה את קצב השמדת היהודים - ביצוע השמדת כמויות גדולות בדרכים אחרות קשה יותר - הן טכנית - שימוש בתאי גזים מצריך כמות קטנה של חיילים, והן פסיכולוגית - לחייל הרבה יותר קל להכניס גז לאולם מלא באנשים מאשר לירות בהם אחד אחד. אם כן, מה היו הסיבות לסירוב? יש להעיר כי בקריאת שאלות אלו ובבדיקת התשובות עליהן, יש להבחין בשתי אפשרויות של דעות והסברים. יש את מה שקרה בזמן אמת והתקיים תוך כדי המלחמה, ומנגד חקירות והסברים בדיעבד - החל מסיום המלחמה ועד היום, שדנים לאחר מעשה במה שקרה או היה צריך לקרות. מובן שבזמן אמת, תחת לחץ וכשיש מלחמה לנהל, דברים ייראו אחרת ולכן יתקבלו החלטות מסוימות וייאמרו דברים בצורה אחת, בעוד שהיום, חוקר היושב בבית יראה דברים אחרת ויטען דברים בצורה שונה. להלן הסיבות העיקריות :

- מחלקת המבצעים של משרד המלחמה אמרה שהפעולה תתאפשר "רק על ידי הקצאת כוח הבטחה אווירי ניכר שהוא חיוני להצלחת כוחותינו העסוקים עתה בפעולות בעלות חשיבות

³⁸ הרב מיכאל וייסמנדל וגיזי פליישמן.

³⁹ להוסיף את אושוויץ כיעד נוסף להפצצה שמתבצעת בקטוביץ, 17 מייל מאושוויץ.

מכרעת". דיוויד ויימן⁴⁰ טוען כי סיבה זו מוטלת בספק מכיוון שמחלקת המבצעים בכלל לא נועצה בפיקוד חיל האוויר ששהה באירופה, אלא זו הוראה המסתמכת על בסיס החלטה סודית של משרד המלחמה מספר חודשים לפני.

- קשיים טכניים : א. מיקום המחנה מהווה קושי מכיוון שסוג המפציצים המתאימים לצורך מבצע שכזה אינם נמצאים באזור (בסיס נמצא בבריטניה) וזה לא אפשרי להביא אותם לשם. טענה זאת מפקפקת בשל הסיפור המפורסם על מספר טייסים שיצאו למשימות הפצה במפעלים השוכנים קרוב מאד למחנה, ואף עברו מעליו וצילמו אותו⁴¹. ב. תנאי מזג האוויר. מזג האוויר אכן יכול היה להוות מכשול - עננים היו מסתירים את המטרות ומסכנים את המחנה. באוקטובר אכן היה בלתי אפשרי להפציץ בשל כך, אבל באוגוסט וספטמבר השמיים היו נקיים, וגם לכך ההפצצות בקרבת מקום מהוות הוכחה.

- היה קיים חשש שהפצה יכולה לפגוע עוד יותר באסירים : א. סגן שר המלחמה מקלוי טען במכתב ששלח לגיון פהלה⁴² כי פעולה קשה שכזו כלפי הנאצים יכולה להביא דווקא להסלמה מצידם ולפעולת נקמה באסירים. ב. אם משהו ישתבש במהלך ההפצה, כמו חוסר דיוק או קרב עם צבאות אויבים בקרבת המחנה, יכול להיות שהאסירים יפגעו ישירות מכך בידי בעלות הברית, ובכך הפעולה בפועל תעשה את ההפך ממטרתה.

- טענה מרכזית ביותר, שגם הפכה למוטו של ארה"ב (יחד עם שאר בעלות הברית) בכל הקשור לנושא ההצלה הייתה שניצחון במלחמה יביא בצורה הבטוחה ביותר את הצלת היהודים. על טענה זו חזר רוזוולט שוב ושוב, וכן דרגים אחרים בשלטון - הצלת יהודים היא עניין משני. דבר ראשון צריך לנצח את המלחמה.

- קיימות טענות כי רוזוולט פעל בנושא זה משיקולים פוליטיים. הוא בחר לשלוח כוח של מטוסים לפולין להנחית הספקה - פעולה מתמיהה בשל היותה מסוכנת (ואכן גרמה למספר אבדות) ובעלת יעילות מוטלת בספק. כל זאת במקום לשלוח את אותם המטוסים להפציץ את אושוויץ - על מנת להיות אהוד ע"י אמריקנים פולנים, אחוז ניכר מהעם, בעוד על ידי היהודים היה כבר אהוב ואהוד.

- אפשרות נוספת לחוסר המעש היא החשש מחיזוק דברי הנאצים. אחת הטענות הגדולות באנטישמיות, אם לא הגדולה ביותר, היא שהיהודים שולטים בעולם. זהו למשל הרעיון של "הפרוטוקולים של זקני ציון" - ההצדקה של הנאצים למעשיהם. מה שהם אומרים זה כי

⁴⁰ הפקרת היהודים - אמריקה והשואה 1941-1945, פרק 15 - הפצת אושוויץ.

⁴¹ הרחבה על נושא המפציצים שעבדו באזור המחנה בהערות שבסוף העבודה.

⁴² אחראי על פעולות ההצלה בוועד לענייני פליטים של הנשיא רוזוולט.

היהודים מגיעים לכל עמדות המפתח בעולם וזוממים מזימות. אם כן, כאשר אמריקה או מי מבעלות הברית תבוא להפציץ את מחנות ההשמדה או תציל אותם בצורה מעוררת תשומת לב, יוכלו להשתמש בזה הנאצים ותומכיהם כהוכחה לטענותיהם - הנה, כשהיהודים בצרות - הם משתמשים במקורותיהם המפוזרים בעמדות המפתח בעולם על מנת להיחלץ.

מה היו ההכרעות לבסוף? ומי גרם להן?

בקשות להפצצת תאי הגזים באושוויץ, וכן מסילות הרכבת המובילות את היהודים אליו - התקבלו מספר פעמים, ממספר גורמים. בסופו של דבר, הבקשות לא מולאו. אם כן, מי היו האחראים לכך? מטרת המבקשים בד"כ הייתה שהבקשות יגיעו אל הנשיא, אבל רק בודדות הגיעו בסוף אל רוזוולט. רוב הבקשות הגיעו אל מחלקת המבצעים, המשתייכת למשרד המלחמה. בפועל, מי שטיפל ברוב הפניות היה סגן שר המלחמה, ג'ון מקלוי. קיימים מכתבים רבים הבאים כתשובה לבקשות, שבהם נכתב סירוב לבקשות, וכמעט כולם חתומים על שמו. כמה היה הוא האחראי הישיר לסירוב וה"מסרב" בעצמו, וכמה הוא ביצע את ההחלטות בפועל?

על חלק מהמכתבים ידוע שהם באים לאחר דיון בדרגים הגבוהים, ורק לאחר מכן מקלוי כותבם בפועל. לדוגמה, התגובה לבקשת יעקב רוזנהיים מה-18 ביוני, בה מקלוי היה זה שדחה את הבקשה לאחר החלטת משרד המלחמה. כך גם מכתב דחייה אל ליאו קובוביציקי באוגוסט, מכתב הנכתב במשרדו של מקלוי ונחתם על ידו.

מצד שני, מקרה שונה התרחש בינואר 1944. הוועד לפליטי מלחמה, שניסה לעזור לקרבנות, ביקש להשיג שיתוף פעולה עם צבא ארה"ב שבאירופה. מקלוי היה זה שהציע לתת להם הוראה לסייע ככל שיוכלו להצלה, בנוסף ללחימה בנאצים.

מקרה שלישי המציג סוג סירוב אחר התרחש בפברואר. הנשיא הוציא צו להקמת הוועד לפליטי מלחמה שמטרתו לפעול להצלה. אולם משרד המלחמה התעלם מדברי הנשיא. הריסון גרהארד, עוזרו של מקלוי, ביקש מתומאס דיוויס ממחלקת המבצעים להתייחס להוראת הנשיא. אלא שזה התעלם וטען כי אין לזה קשר לצבא, ו"אנחנו נמצאים שם כדי לנצח במלחמה ולא כדי לטפל בפליטים".

אם כן, נראה כי מי שטיפלו בתגובות - שבעצם היו כולן דחיות של הבקשות, היו דרגים שונים במשרד המלחמה. ג'ון מקלוי מופיע הרבה וחתום על רבות מן הדחיות, אלא שלא תמיד, שלא לומר לרוב, הוא לא זה שכתב אותן או החליט עליהן - לפעמים היו אלו דרגים גבוהים ממנו, לפעמים נמוכים. האשמה שלו בתור זה שלא אישר את ההפצצות כנראה שתעשה לו עוול.

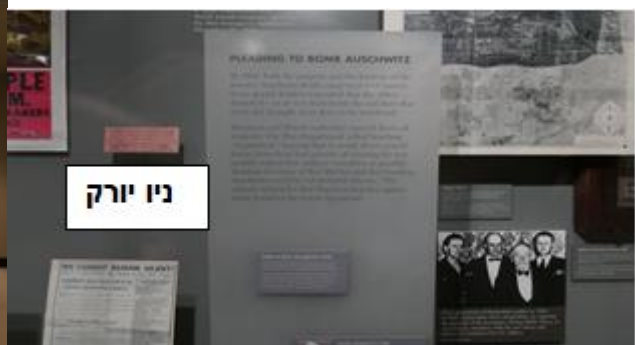
מצד שני, אפשר לשים לב לתהליך בו וועדות שונות משחקות עם דברי הנשיא ועם הוראות שונות, ומפרשנות אותן כרצונם.

לאור השאלות והטיעונים, ולאחר תקציר ההיסטוריה של הסוגיה, נראה כיצד מציג זאת כל מוזיאון.

הצגת "שאלת הפצצת אושוויץ" במוזיאונים

מראה חיצוני-כללי של התצוגה

ניתן לחלק את המראה הכללי של נושא זה במוזיאונים לשתי קבוצות - מצד אחד יד ושם ומוזיאון השואה בושינגטון, ומצד שני המוזיאונים בניו יורק ושיקגו. בקבוצה הראשונה התצוגה גדולה ותופסת תשומת לב - ביד ושם השטח מעט גדול יותר, אולם ישנם מספר קווים מקבילים. בשניהם פרוסה על הקיר תמונה גדולה של תצלום שצילמו טייסי חייל האוויר האמריקני כשטסו מעל אושוויץ. בושינגטון לצד התמונה טקסט ארוך על הנושא, בתוספת מכתב של דחיית ההפצצה ע"י ג'ון מקלוי. ביד ושם נמצא בצד התמונה מסך ובו סרטון באורך של כ-9 דקות, המספר את סיפור אי הפצצת אושוויץ. לעומתם, בקבוצה השנייה הנושא מקבל מקום יותר קטן ופחות בולט. בניו יורק לוח לא-גדול עם טקסט קצר (ועובדתי) של הסבר. בנוסף, בהמשך סרטון קצר שבא ממקום של שאלות ותהיות על מה שקרה. בשיקגו, גם כן לוח לא גדול, שקצת נבלע בתוך שאר המוצגים שסביבו.

תוכן התצוגות

את תוכן התצוגות נציג בטבלה על פי נושאים : כותרת המוצג, הקדמה על נושא ההפצה, בקשות להפצה, מי סירב, מה היו סיבות הסירוב, האם הן היו נכונות (מה הייתה המציאות), וסיום הסיפור - מה קרה בסופו של דבר.

יד ושם	מוזיאון השואה בשיקגו	מוזיאון השואה בניו יורק	מוזיאון השואה בושינגטון	
מדוע לא הופצה אושוויץ?	מדוע לא הופץ אושוויץ?	תחנונים להפצת אושוויץ.	מדוע אושוויץ לא הופץ.	כותרת
הודעה של ממשלת פולין הגולה על ההשמדה. ידיעות בשולי העיתונות העולמית. שליחת יאן קרסקי. מברק ריגנר. דו"ח ורבה-וצלר.	לא כתוב על ידיעות שהגיעו. נכתב על כך שמתוסי בעלות הברית יכלו להגיע.	"עד 1944, הן המטרה והן המיקום של מחנה ההשמדה אושוויץ היו ידועים היטב".	נכתב על ההשמדה (כ-10,000 נרצחים ביום בתאי הגזים). לא מסופר על מידע שהגיע על כך.	הקדמה - מה קרה במחנות ומה ידעו על כך
יאן קרסקי, אציל פולני, נשלח אל מנהיגי העולם החופשי ע"י יהודי גטו וורשה בבקשה לעזרה. דו"ח ורבה-וצלר נשלח והפעיל לחץ, ובעקבותיו הגיעו בקשות מארגונים יהודים אל ממשלות בעלות הברית להפצה.	לא כתוב על גורמים שביקשו הפצה. נשאלת השאלה (האם בעלות הברית יפציצו את אושוויץ?), אבל ללא בקשה ספציפית שהייתה.	כמה מנהיגים יהודים ביקשו כי בעלות הברית יהרסו את מחנה ההשמדה אושוויץ - או לפחות יפציצו את מסילות הברזל שכל יום הביאו אליו יהודים נוספים להירצח.	ארגונים ומנהיגים יהודים הגישו הצעות לעצירת תהליך ההשמדה. בקיץ 1944 הקונגרס היהודי העולמי ומועצת הפליטים של ממשלת ארצות הברית הגישו למשרד המלחמה האמריקאי בקשות להפצת אושוויץ.	בקשות להפצה
רוזולט דחה את הבקשות של קרסקי (בנוסף לבריטים).	סגן שר המלחמה ג'ון מקלוי דחה בקשות להפצה.	הרשויות האמריקאיות והבריטיות דחו את כל הבקשות. מחלקת המדינה (האמריקנית) וג'ון מקלוי מובאים כשהם נותנים סיבות לכך.	כתוב כי בקשות אלו נדחו, ועוזר מזכיר המלחמה, ג'ון מקלוי אמר שא"א לקיים את ההפצה ממספר סיבות (מפורטות בהמשך). בנוסף, מובא מכתב בו	מי דחה את הבקשות

			הוא דוחה את הבקשות.	
קודם ננצח במלחמה - הניצחון קודם להצלה. פעולת הפצצה אינה תואמת את סדרי העדיפויות המלחמתיים.	יש סכנה של פגיעה באסירים שבמחנה. לא ניתן להפנות לכך משאבים צבאיים. יש שמייחסים את ההחלטות לאנטישמיות.	ההפצצה בלתי מעשית. הפצצה תסיט את הכוחות מהמטרה החשובה - ניצחון מהיר במלחמה. היעילות מוטלת בספק. מדיניות של מחלקת המלחמה נגד שימוש במשאבים לטובת פעולות הצלה.	חיל האוויר עסוק עכשיו בפעולות מכריעות אחרות באירופה. היעילות תהיה מוטלת בספק. העזרה הגדולה ביותר תהיה סיוס מהיר של המלחמה. פעולה כזאת יכולה לגרום לנקמנות נוספת מצד הנאצים. מדיניות מוקדמת יותר הקובעת כי לא תהיה התערבות בנושא.	סיבות הדחיות
מטוסי בעלות הברית הפציצו מפעלים במרחק של כ-8 ק"מ מאושוויץ, ומטוסי צבא ארה"ב צילמו צילומים ברורים של המחנה (הם לא ידעו שהם טסים מעליו).	שבוע לאחר דחיית מקלוי בקשות להפצצה בטיעון של חוסר משאבים צבאיים, הופצץ מפעל במרחק 5 מייל מהמחנה, שנותר ללא פגע.		באותו שבוע הפציצו מטוסי ארה"ב מפעל במרחק פחות מ-5 מייל מאושוויץ, ותאי הגזים לא טופלו.	מה היה באמת (האם הטענות נכונות)?
המחנה המשיך לפעול עד ינואר 1945. בחודשים האחרונים לקיומו נמשכה ההשמדה ההמונית של יהודים מהונגריה, צרפת, הולנד, איטליה, יוון ופולין.			כל הפצצה שהיוותה ניסיון הצלה הייתה מקור של תקווה ושמחה לאסירים. לטענתם, פעולה כזאת, גם בסיכון של פגיעה באסירים, הייתה שווה זאת.	מסקנות - אחרית דבר

השוואת הנושא בין המוזיאונים

ההבדל הבולט ביותר בין המוזיאונים שבארה"ב לזה שבארץ (בתוכן) הוא בחלק של האחריות על הסירוב. בעוד שבשלושת המוזיאונים שבארה"ב הגורמים שסירבו היו ה"רשויות האמריקניות" - ע"י גיון מקלוי. סגן שר המלחמה נזכר בכל אחד מן המוזיאונים שבארה"ב בתור זה ש"דחה את הבקשות". הצגתו בכל

שלושת המוזיאונים הנ"ל, בולטת לעין למול היעדרותו המוחלטת בישראל, ביד ושם. ביד ושם מי שדחה את הבקשות המוצגות (של יאן קרסקי בשם גטו וורשה) היה הנשיא בעצמו, רוזוולט. האם יש כאן סוג של האשמה כלפי מישהו אחר? זה נראה כאילו שבעוד ביד ושם ה"אשם" הוא הנשיא עצמו, מה שמעיד נגד כל הממשל, בארה"ב האשם הוא בן אדם אחד, פחות חשוב. אם ניקח את ההבדל הזה בתור קו מנחה, הוא יכול לתת הסבר להבדלים אחרים בין המוזיאונים - הבקשות במוזיאונים שבארה"ב מגיעות מ"ארגונים ומנהיגים יהודים" - באופן כללי, מספר מקרים ללא פירוט. ביד ושם מובא מקרה יחיד שהגיע עד לנשיא עצמו, וכך יהיה אפשר לתלות את הדחייה בנשיא. כך גם יהיו בסיבות הדחייה הבדלים - בארה"ב מובאות מגוון סיבות, וביד ושם סיבה אחת - זו שהגיעה מהנשיא.

על פי מה שראינו עוד בחלק העובדות ההיסטוריות, לא מקלוי ובטח שלא הנשיא רוזוולט הם האחראים הבלעדיים לדחיית בקשות ההפצה. אל הנשיא הגיעו פניות בודדות, והמכתבים עליהם חתום מקלוי ברובם אינם בהוראתו, הוא בד"כ רק החותמת הרשמית. הצגת מי מהם כאישיות האשמה באי ההפצה עושה להם עוול מסוים.

4. קבלת פליטים - הספינה 'סנט לואיס'

בפרק זה נשווה בין המוזיאונים בהצגת סיפור הספינה סנט לואיס. מכיוון שהיא חלק מסיפור רחב יותר, ובאה רק לייצג מקרה אחד של קבלת פליטים, נעסוק תחילה במדיניות קבלת הפליטים של ארה"ב במהלך מלחמת העולם השנייה, ולאחר מכן במקרה הספציפי.

בשנים שקדמו לשואה, ובמהלכה, יהודים רבים החליטו וניסו להימלט מאירופה. היו שהקדימו לראות את מה שעתיד לקרות, והצליחו לקבל החלטה, וכך עזבו עוד בשנים מוקדמות יותר וניצלו. עם התקדמות המלחמה, יציאה מאירופה הייתה האפשרות להצלה הטובה ביותר. אלא שאז, לקראת סוף 1941, חסמו הנאצים את דרכי היציאה מאירופה והיה כמעט בלתי אפשרי לצאת. אלא שגם מי שהצליח לעשות זאת, נתקל בעוד מחסום בדרך אל החופש - מדינות רבות סגרו את שעריהן בפני פליטים, או הקטינו את קיבולתם, מסיבות שונות. נתמקד פה בארה"ב.

בשונה משאלת הפצצת אושוויץ, נושא קבלת הפליטים נתון יותר לדיון מכיוון שלא היה בו סירוב מוחלט - היו שנכנסו לאמריקה, אלא שהטענות הן שהיה אפשר וצריך לקבל יותר. לכן, הטענות יותר מעורפלות ושוונות אחת מהשנייה.

בקשות לקבלת פליטים לאמריקה משתנות בהתאם למדיניות המשתנה של ארה"ב בנוגע לכך. ככל שמספר הפליטים המתקבלים קטן יותר, יתרבו ויגדלו הבקשות. ככל שיותר פליטים יורשו להיכנס, הבקשות יהיו מעט פחות לוחצות. לכן, המצב הוא מעין "פרדוקס הביצה והתרנגולת" - האם מדיניות מסוימת מגדילה את מספר הבקשות ומגבירה את הלחץ, או שמא הבקשות הן שמביאות לשינוי המדיניות? למרות שהדברים שלובים אחד בשני, נתחיל במדיניות, שכן היא השתנתה עם השנים גם ללא קשר למלחמה, עוד לפני, ונעבור לבקשות להגדלת מספר הפליטים המורשים להיכנס.

מדיניות ארה"ב - מספרי הפליטים, גורמים וסיבות⁴³

בתקופת השפל הגדול של ארה"ב התגברה התנועה לבדלנות באמריקה⁴⁴, ובהתאם לזאת הוקטנה מאד כמות מכסות המהגרים הנכנסים למדינה, כשבשנת 1933 נרשם שיא שלילי של 23,000 מהגרים בלבד.

⁴³ העבודות שבפרק זה מבוססות בעיקרן על פי מאמרה של חוה אשכולי וגמן - "תכניות טריטוריאליזם לפתרון מצוקת הפליטים היהודים, 1938-1943: תכנית אלסקה והתכנית הדומיניקנית בראי העיתונות היהודית בארצות הברית", מתוך - עיונים בתקומת ישראל מאסף לבעיות הציונות, היישוב ומדינת ישראל, כרך 23. מכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות קריית שדה בוקר אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, תשע"ד - 2013, עמוד 448. כמו כן על פי העובדות שבספרו של דיוויד ויימן - הפקרת היהודים, אמריקה והשואה, 1941-1945. ירושלים, יד ושם, 1993, בפרק השביעי - חומות של נייר וחומות של תקווה, עמוד 144.

⁴⁴ כפי שמוצג בפרק הראשון.

בעקבות המדיניות הנוקשה שנקבעה אז, דווקא בשנים בהן החלה רדיפת היהודים באירופה - הכניסה לארה"ב הייתה קשה. ב-1938, לאחר ליל הבדולח - כשמצב היהודים כבר היה קשה מאד, הורה הנשיא רוזוולט לרכך את המדיניות הנוקשה, מה שהביא לפתיחתן של 40,000 מכסות - הכמות המקסימלית המותרת, שעדיין לא הספיקה לכל מבקשי המקלט. הנשיא אף מצא דרך להתיר כניסת עוד אלפים למדינה מעבר לחוק המותר - הוא עקף אותו ע"י מתן הוראה להאריך את הוויזות של 15,000 תיירים, רובם יהודים, לכל החיים⁴⁵. באמצע 1940 קוצצה המכסה כמעט בחצי, בשל החמרת תנאי הכניסה על ידי מחלקת האשרות, ביוזמת ברקיניגי' לונג⁴⁶. הסיבה הייתה חשש מהחדרת סוכנים ומרגלים נאצים וסובייטים בין המהגרים. לאחר כשנה, קוצצה הכמות עוד יותר בשל טענת קרובי המשפחה - החשש כי הנאצים מאיימים על מהגרים שבאים לארה"ב לרגל למענם, ולא - יפגעו בקרובי משפחתם שבאירופה, ולכן היה כל מהגר בעל קרובי משפחה באירופה לעבור סדרת בדיקות ביטחוניות ארוכה וקפדנית יותר. החלטות אלו השפיעו משמעותית על מספר המהגרים⁴⁷ שהגיעו לאורך שנות המלחמה - המלחמה החלה עם כ-30,000 פליטים שנכנסו, שנה לאחר מכן (1942) כ-12,000, ובשנים הבאות המשיכה הירידה המשמעותית עם כ-5,000 פליטים בכל שנה. הבדיקות והקשיים שלעיל הביאו למספר קטן של פליטים שנכנסו לאמריקה, ביחס למספר המותר במכסות - מספר המכסות המוקצות לשימוש בשנות המלחמה (החל מפרל הארבור) היו יותר מ-200,000, כשבסופו של דבר היו בשימוש 21,000 בלבד.

בקשות ופעולות לקבלת פליטים

ככל שהתקדמה המלחמה וגדלה הסכנה להיות יהודי באירופה, וככל שהגיעו עוד ידיעות מאירופה, כך רבו הבקשות והפעולות למען קבלת פליטים נוספים.

היכולת לפעול תלויה במידע המופץ והנגיש. בעיתונים רגילים - גדולים יותר או פחות, הדיווחים על הנעשה באירופה לא ממש תפסו מקום. לעומת זאת, בעיתונים יהודיים תפסו סיפורים אלו נושא מרכזי והחדשות היו לנושא מרעיש. כך גם הופיעו קריאות מטעם היהודים לפעולה מטעם אמריקה.

העצרת במדיסון סקוור גארדן⁴⁸ : ביולי 1941 ארגנו הקונגרס היהודי העולמי, ועדת העבודה היהודית וארגון בני ברית הפגנות גדולות בניו יורק שם יכלו היהודים להתאסף ולהשמיע את קולם הכואב. בליל ה- 21 ביולי, ערב תשעה באב, התאספו 20,000 אנשים במדיסון סקוור גארדן למחות כנגד מעשי הנאצים.

⁴⁵ יצחק מייס, ריאיון, 28/12/17.

⁴⁶ דיפלומט אמריקני, תת מזכיר המדינה בזמן מלחמת העולם השנייה, ואחראי על אשרות הכניסה של מהגרים לארה"ב.

⁴⁷ המספרים מדברים על הפליטים באופן כללי, אבל בשנות המלחמה רובם הגדול היו יהודים.

⁴⁸ מדיסון סקוור גארדן - היכל ענק במנהטן המשמש בעיקר למשחקי ספורט. נחשב לאולם המפורסם בעולם. העצרת התקיימה בגרסתו הקודמת, ולא בבניין הנוכחי.

נאמו שם ראש העיר ניו-יורק, מושל המדינה, ואנשי דת נוצרים ויהודים כשבראשם הרב סטפן וייז⁴⁹. הנשיא רוזוולט שלח את ברכתו ואת השתתפותו בצער כל האמריקנים, והיה מושא לתשואות באותו הערב. צירצ'יל גם הוא שלח הודעה, אולם שניהם לא הזכירו התחייבות לעזרה והצלה, אלא רק הבטחה לעשיית דין בפושעי המלחמה. ובכל זאת, מארגני העצרת והמנהיגים היהודים היו מרוצים מתוצאות הערב - בעקבותיו עלה הנושא לתודעה הציבורית והתקיימו הפגנות וכנסים נוספים ברחבי אמריקה. בעצרת הוכנה רשימה של הצעות להצלת יהודים. בין ההצעות: הכנת מקומות מקלט לפליטים בארה"ב, תיקון נהלי ההגירה הנוקשים ויצירת מצב של ניצול כל המכסות המותרות, והקצאת תקציב לצורך העניין.

העצרת הייתה נקודת ציון חשובה במאבק - היא עוררה את עניין הציבור בנושא, העיתונאים הגדולים גם הם החלו לסקר את המצב ולדון בכך, והלחץ על הממשלה הוגבר.

כך למשל פעל הלל קוק⁵⁰. קוק הגיע לארה"ב מטעם האצ"ל במטרה לקדם הקמת צבא יהודי, אולם בהתאם לתנאים המשתנים והתפתחות המלחמה באירופה, החל לפעול למען הצלת יהודי אירופה. הוא עשה מופע הסברה במדיסון סקוור גארדן לחיזוק דעת הקהל להצלת יהודים, יצר עצומות וארגן צעדת רבנים אל הבית הלבן על מנת להיפגש עם הנשיא. בהשפעתו, הוגשה הצעת חוק בקונגרס האמריקאי הקובעת את הקמת גוף ממשלתי לטיפול בפליטים. "הוועד לפליטי מלחמה" אכן הוקם ב-1944, קצת יותר משנה לפני סיום המלחמה. הוועד הציל כ-200,000 יהודים בפרק זמן זה, והוכיח כי קיימת האפשרות להציל יהודים.

אולם הצלתם התבצעה בעיקר על ידי מתן סיוע כספי ומוצרים לאירופה, והעברת היהודים מארצות הסכנה שבאירופה אל ארצות אחרות ובטוחות יותר (שבדיה, ישראל). קבלת פליטים אל שטחה של ארה"ב לא הייתה פעולה מרכזית, ולמעט הבאת כ-1,000 פליטים למחנה בארה"ב⁵¹, לא נעשה שימוש באפשרות זאת.

סיפור הספינה סנט לואיס, כפי שיוצג מייד, הוא מקרה מייצג ודוגמה לתוצאת המדיניות הנוקשה של ארה"ב בנוגע לקבלת פליטים.

---

⁴⁹ סטיבן (סטפן) וייז היה רב רפורמי ואחד מגדולי מנהיגי יהדות ארה"ב בתחילת המאה העשרים. כיהן כנשיא הסתדרות ציוני אמריקה, הקים את הקונגרס היהודי האמריקני והיה ציוני מובהק, בשונה מרוב הרבנים הרפורמים אז. ⁵⁰ אחיינו של הרב הראשי של ארץ ישראל לשעבר, הרב אברהם יצחק הכהן קוק. על מנת שלא יקשרו אותו לפעולתו הציונית, בארה"ב פעל הלל תחת השם פיטר ברגסון.

⁵¹ מחנה צבאי במדינת ניו יורק, שהוסב למחנה פליטים במלחמת העולם השנייה. בסוף המלחמה הובאו אליו 982 פליטים מאירופה, במטרה לשומרם שם עד לרגיעת המצב באירופה - והחזרתם למדינותיהם.

תיאור היסטורי של המקרה⁵²

הספינה "סנט לואיס" הייתה ספינה של החברה הגרמנית "המבורג-ארה"ב" שהסיעה נוסעים מהמבורג לארה"ב דרך האוקיינוס האטלנטי. בזמן המשבר האמריקני של 1929 החלה הספינה לשמש כספינה לשיט תענוגות. לאחר ובעקבות ליל הבדולח, ב-13 במאי 1939 יצאה הספינה מהמבורג לקובה כשהיא נושאת 936 פליטים יהודים הבורחים מהנאצים. לכל נוסעיה היהודים של הספינה (930) היו אשרות כניסה מיוחדות לקובה. אלא שהאשרות בוטלו בשל סכסוכים פנימיים בממשל הקובני⁵³ יומיים לאחר יציאת הספינה מגרמניה. בכל זאת, הנוסעים חשבו שהן תקפות, והתבדו עם הגעתם לחוף הוואנה לאחר כשבועיים של מסע - שם לא הורשו לרדת. שלושה ימים שהתה הספינה על החוף כשהנוסעים עליה, אז הגיע נציג הג'וינט היהודי לדון עם נשיא קובה על אפשרות לאשר את כניסתם. המשא ומתן נכשל, וב-2 ביוני יצאה הספינה את הוואנה, והחלה משייטת בין חופי פלורידה וקובה. משם המשיך המשא ומתן, שהגיע להסכמה מצד ממשלת קובה כי אם ישולם בתוך יום סכום של 500 דולר על כל אחד מהנוסעים, הם יורשו להיכנס. בינתיים גם ניסו את מזלם הנוסעים בעזרת הג'וינט אצל ארה"ב - שם נענו בסירוב מוחלט והודעה כי הפליטים לא ייכנסו לארה"ב. הג'וינט לא הצליח לגייס את הסכום הנדרש עד ה-6 ביוני, וכך, בנוסף לתנאים המחמירים על הספינה, לא נותרה לספינה ברירה אלא לשוב על עקבותיה לעבר אירופה⁵⁴. לאחר כארבעה ימים של שיוט בין קובה וארה"ב, כשהנוסעים רואים כבר את אורות פלורידה והעיר מיאמי, כשאין התקדמות במסע ומתן עם 2 המדינות הללו ומצב המים והאוכל שעל הספינה החל להיות קשה, חזרה הסנט לואיס לאירופה.

בזמן ההפלגה חזרה לאירופה הסכימו מספר מדינות לקבל כמות כזו או אחרת של פליטים, ואלו פוזרו בין המדינות - 288 בבריטניה, 224 בצרפת, 214 בבלגיה, ועוד בהולנד 181.

רוב המדינות הללו נכבשו בתוך שנה על ידי הנאצים וחיו תחת שליטתם, ורבים מנוסעי הספינה (יש חילוקי דעות במספר המדויק - אבל בין 217 ל-254) נרצחו במחנות השמדה.

רב החובל של הסנט לואיס נתפס בעיני רבים כגיבור, והוא הפך לחלק בלתי נפרד מסיפור הספינה ופרסומה. שמו היה גוסטב שרדר, גרמני לא יהודי אך ממתנגדי הנאצים, שבמשך כל הזמן עזר ליהודים ודאג לצורכיהם. הוא נתן להם להתפלל ולקיים מנהגים על הספינה והורה כך גם לצוותו. כל עוד היה

---

⁵² סיפור הספינה המובא כאן מבוסס על פי הערך 'סנט לואיס' בלקסיקון של מרכז המידע אודות השואה של יד ושם, מאתר יד ושם.

⁵³ האשרות היו אמורות להינתן בחינם, אולם מי שדאג להן (מנאל בניטס גונסלס, מנהל ההגירה) מכר אותן ב-160 דולר לטובת עצמו, ופקידים אחרים לא אהבו זאת, וכך בוטלו האשרות.

⁵⁴ 29 נוסעים כן ירדו בקובה - 22 בעלי אשרות שונות משל האחרים שכן היו מאושרות, נוסע אחד שניסה להתאבד ונלקח לאשפוז ועוד שישה שאינם יהודים.

אפשרי סירב רב החובל לחזור לגרמניה, וכשכבר לא נותרה ברירה העלה הצעה לעלות על שרטון ליד חופי בריטניה. הוא קיבל את התואר חסיד אומות העולם ע"י יד ושם.

אמנם סיפור הסנט לואיס הוא מקרה אחד, אבל הוא מייצג את מדיניות ארה"ב (יחד עם עוד מדינות חופשיות) המקשה על קבלת פליטים. המקרה הפך לסמל בעקבות פרסומו הרב בעיתונות ברחבי העולם והחשיפה הגדולה לה זכה.

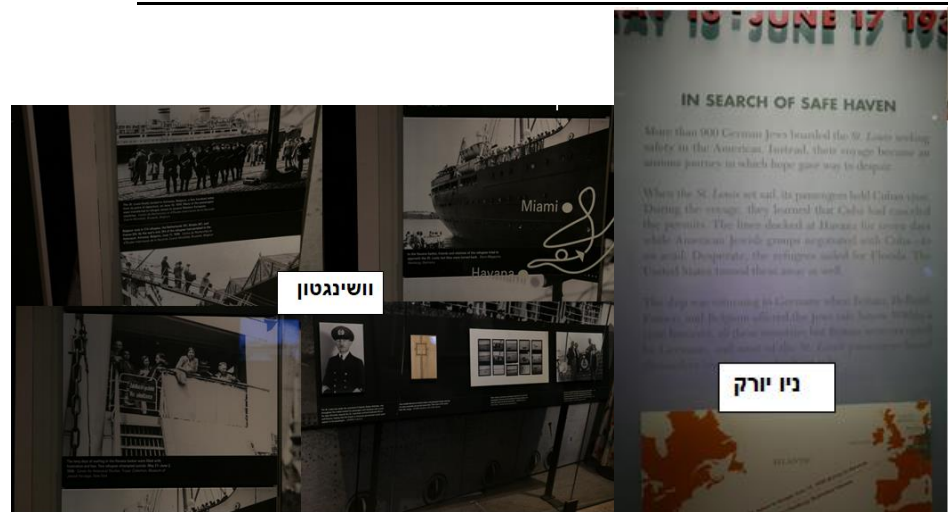
האם במקרה כזה יהיו הבדלים בין המוזיאונים? מה הם יהיו? מדוע?

מוזיאוני השואה בארה"ב

מראה חיצוני-כללי של התצוגה

באופן הצגתו תופס סיפור הסנט לואיס במוזיאונים חלק גדול ביחס לאירועים אחרים בשואה⁵⁵. בושינגטון, על קיר גדול מאד (יותר מזה של הפצצת אושוויץ) פרוסה תמונה של הספינה, כשעליה עוד תמונות משלבי ההפלגה השונים, וטקסט ארוך - בהתאם לגודל התצוגה. בניו יורק, מקבלת הספינה חדר שלם⁵⁶, לשם השוואה - אנטישמיות מקבלת אותו גודל, ליל הבדולח שטח קטן יותר. החדר כולל מספר תמונות וסרטונים, טקסט מרכזי (קצת יותר קצר מזה של וושינגטון), והרבה מוצגים מקוריים - בעיקר עיתונים בהם דווח על הסיפור, וגלויות ויומני מסע של נוסעי הספינה. בשיקגו גם כן קיר גדול, שוב - נראה גדול יחסית לסיפור בודד. ביד ושם, הסנט לואיס מקבלת את החלק הקטן ביותר מבין המוזיאונים הנ"ל - מעט תמונות, מפה, סרטון הסבר קצר ולוח קטן של טקסט - כולם על שטח קטן - מייצגים את הסנט לואיס.

⁵⁵ יחסית לסיפור בודד ולא מרכזי, הוא תופס הרבה מקום - כמו זה של אירועים מרכזיים וגדולים יותר (מחנות, גטאות, פרטיזנים ועוד).

⁵⁶ המוזיאון בניו יורק בנוי בצורה מעגלית, ומהמסדרון המרכזי יוצאים חדרים בעלי נושאים שונים.

תוכן התצוגות

יד ושם	מוזיאון השואה בשיקגו	מוזיאון השואה בניו יורק	מוזיאון השואה בווינגטון	
סיפורה של הסנט לואיס - 1939.	המסע של הסנט לואיס.	בחיפוש אחר מקלט בטוח.	המסע של הסנט לואיס.	כותרת
במאי 1913 יצאה האנייה סנט לואיס מגרמניה כשעל סיפונה 936 יהודים. לרובם היו אשרות כניסה לקובה.	הספינה הפליגה מגרמניה לקובה ב-9361, כשעליה 936 נוסעים. כולם חוץ משישה היו יהודים. לכל אחד מהם הייתה ויזה קובנית.	יותר מ-900 יהודים גרמנים עלו על הסנט לואיס, כשבידיהם ויזות קובניות.	במאי 1939 הספינה יצאה מהמבורג עם 936 נוסעים - כולם יהודים מלבד 6, בעקבות ליל הבדולח. לכולם היו ויזות קובניות.	היציאה מאירופה ומספר הנוסעים
בהגיעם לנמל הוואנה סירבה ממשלת קובה לאפשר לפליטים לרדת לחוף.	עם הגעתם, דרשה קובה שוחד של מיליון דולר.	במהלך המסע נודע להם כי קובה ביטלה את ההיתרים. האנייה עגנה בהוואנה במשך שבעה ימים.	כשהספינה הגיעה להוואנה, השלטונות הקובניים סירבו לתת להם לרדת. נודע לנוסעים ולקברניט, שהנשיא הקובני, בלחץ פוליטיקאים, ביטל את אישורי קבלת הפליטים לפני עזיבתם את גרמניה.	בקובה
	הגיוינט היה במשא ומתן עם קובה, אבל עמד בפני החלטה קשה - תשלום יעודד מדינות אחרות לדרוש גם כן כופר בעוד שאי תשלום יחרוץ את גורל הפליטים. הקפטן האחראי של הספינה עיכב את החזרה לגרמניה, בזמן	קבוצות יהודיות אמריקאיות ניהלו משא ומתן עם קובה - ללא הועיל.	ארגון הגיוינט היהודי אמריקני, יזם משא ומתן עם הקובנים והציעו לתת אג"ח בסך 500 דולר לנוסע. הקובנים דחו את ההצעה.	ניסיונות לעזרה

	שהגיוינט פנה לארה"ב ולגורמים אחרים.			
בארה"ב	בשיוט קרוב לחוף פלורידה, הנוסעים יכלו לראות את האורות של מיאמי. ספינות הסיור של משמר החופים של ארה"ב דאגו שאף אחד לא יקפוץ לחופש. הקפטן הגרמני פנה לשווא אל ארצות הברית לקבלת רשות לעגון.	הפליטים הפליגו לפלורידה. גם ארצות הברית הפנתה אותם לאחור.	אמריקה סירבה להפחית את מכסת קבלת הפליטים שלה.	גם ארה"ב וקנדה סירבו לקבל את הפליטים.
הקברניט	הקפטן הגרמני, גוסטב שרדר, ביקש מארה"ב לעגון.	הקפטן האכפתי/ תומך של (Sympathic) הספינה עיכב את החזרה לגרמניה.		
החזרה והתוצאות	הסנט לואיס חזרה לאירופה. בלגיה, הולנד, בריטניה וצרפת קיבלו כל אחת פליטים, אך מאות מהם נהרגו בשואה.	הספינה שבה לגרמניה כאשר בריטניה, הולנד, צרפת ובלגיה הציעו ליהודים מקלט. עם זאת, בתוך שנה, כל המדינות האלה, חוץ מבריטניה, נכבשו על ידי גרמניה, ורוב נוסעי הסנט לואיס מצאו עצמם שוב תחת שלטון נאצי.	אנגליה, צרפת, בלגיה והולנד קיבלו את הפליטים הנאבקים. רבים נמלטו שוב מאירופה למקלט בטוח, אבל כמעט רבע נרצחו בסופו של דבר על ידי הנאצים.	ב-6 ביוני נאלצו נוסעי הסנט לואיס להפליג בחזרה לגרמניה. ברגע האחרון הודיעו ממשלות בריטניה, בלגיה, צרפת והולנד על הסכמתן לקלוט את הפליטים. רוב הפליטים קיבלו מקלט זמני במדינות אירופה. חלקם נרצחו במסגרת הפתרון הסופי.

השוואת הנושא בין המוזיאונים

דבר ראשון שאפשר ללמוד על סיפור הסנט לואיס מהמוזיאונים הוא מרכזיות הסיפור - כפי שאמרנו בתחילת הפרק, סיפור הספינה הוא רק מקרה מייצג, ובכל זאת - בחלק מהמוזיאונים העיסוק בו גדול

יותר מהעיסוק בפליטים באופן כללי. הסיפור מקבל (לפחות בארה"ב) מקום מרכזי מאד, בולט וגדול (אף יותר משאלת הפצצת אושוויץ).

שנית, עוד לפני שלב התוכן - כבר בולט מאד ההבדל בין המוזיאונים שבארה"ב לזה שבארץ. בעוד שבארה"ב אי אפשר לפספס את תצוגות הסנט לואיס, ביד ושם יכול המבקר בקלות לדלג בטעות על אזור זה, כשהוא מסתתר בפינת החדר, ומסביבו דברים רבים שתופשים את תשומת הלב.⁵⁷

תיאור הסיפור בכל מוזיאון שונה במספר דרכים מהאחרים. אלא שרוב ההבדלים בדרך כלל לא בעלי משמעות מיוחדת. לדוגמה, וושינגטון הוא המוזיאון היחיד שמספר בגוף הטקסט כי הספינה יצאה בעקבות ליל הבדולח⁵⁸. אבל קיימים גם הבדלים משמעותיים יותר. המוזיאון בשיקגו מספר את הסיפור כולו בצורה שונה מהאחרים - בעוד שאצל כולם כתוב כי ממשלת קובה ביטלה את הוויזות של הנוסעים וסירבה לאפשר להם לרדת, על פי המוזיאון בשיקגו ממשלת קובה לא מסרבת אלא דורשת שוחד של מיליון דולר. בהמשך לכך, מובאת דילמה של הגוינט האם להיכנע לדרישות ולעודד מדינות נוספות לדרוש כופר, או לקבוע שגורל הפליטים יהיה חזרה לאירופה - דיון שלא מובא במוזיאונים אחרים.

אבל אנחנו מחפשים את ההבדלים בין המוזיאונים בארה"ב לזה שבארץ⁵⁹ - והם, לדעתי, הולכים דווקא לכיוון ההפוך מהמצופה. אם אפשר היה לצפות לאפשרות של האשמה מצד המוזיאון ה"יהודי", והפחתת נוראיות הסיפור על ידי המוזיאונים האמריקאים (לכאורה ה"אשמים"), ההפך הוא הנכון. בניגוד למוזיאונים שבארה"ב שעל פיהם לכולם היו וויזות קובניות, לפי יד ושם "לרובם" היו וויזות. זה ממשיך בהדגשת המוזיאונים האמריקאים את השהייה של הספינה, כשעליה הנוסעים, בחופי הוואנה וארה"ב והניסיונות להצלה, יד ושם אומר רק כי "סירבה ממשלת קובה לאפשר לפליטים לרדת לחוף", ו"ניסיונם הבא להיכנס למדינות דרום ומרכז אמריקה נכשל, כמו גם פניותיהם לארצות הברית ולקנדה". ולבסוף, בעוד התוצאות במוזיאונים שבארה"ב הן שמאות מהנוסעים נרצחו בשואה / רובם מצאו את עצמם שוב תחת שלטון נאצי / כמעט רבע נרצחו לבסוף ע"י הנאצים, יד ושם נוקט לשון שנשמעת עדינה יותר - "חלקם נרצחו במסגרת הפתרון הסופי".⁶⁰

⁵⁷ דמויות מפורסמות שנמלטו מאירופה, נאומים של היטלר ומוצגים גדולים יותר.

⁵⁸ ההקשר מובן במוזיאונים אחרים, בכך שהסנט לואיס מובאת מייד לאחר ליל הבדולח, אבל אף אחד לא אומר זאת בגוף הטקסט.

⁵⁹ אפשר למצוא עוד הבדלים רבים בין המוזיאונים, אלא שזוהי מעט סטייה מנושא העבודה - השוואה בין המוזיאונים שבארה"ב לישראל. דוגמאות - האדרת / אי האדרת הקפטן, מי היו הגורמים והסיבות לסירוב ירידת הנוסעים בהוואנה וכו'.

⁶⁰ השוואה אחרת ומעניינת אפשר לעשות בויקיפדיה על הספינה סנט לואיס. שם בולט ההבדל בהצגת תקציר הסיפור - באנגלית מסופר על קפטן שחיפש מקלט ל-900 פליטים יהודים, בעוד שבעברית הסיפור הוא על 900 פליטים יהודים שחיפשו מקלט לשווא. אבל השוואה כזאת יש לסייג משתי סיבות - ראשית, ויקיפדיה היא חופשית ונערכת ע"י הציבור ולכן היא אינה מקור מוסמך ואמין, ושנית - ההנחה כי הויקיפדיה העברית מייצגת את ישראל והאנגלית את אמריקה אינה נכונה, מכיוון שאין לדעת מי הכותב - וכך זוהי השערה בלבד.

סיכום

לאחר סקירת המוזיאונים והשוואתם נראה שאכן ניתן לזהות הבדלים מסוימים ביניהם. כפי שראינו, אין שני מוצגים זהים בשני מוזיאונים שונים, וניתן למצוא הבדלים רבים בין אחד לשני. מכיוון שמטרת העבודה הייתה לבחון את ההבדלים בין מוזיאונים בארה"ב ובישראל, חיפשנו מאפיינים המופיעים בכל המוזיאונים שבארה"ב אבל לא בישראל, או להיפך. את ההבדלים הבאנו בסופי הפרקים עצמם (פרק שלישי ופרק רביעי). כאן ננסה גם לנתח הבדלים אלו - על בסיס הפרק השני, הסוקר את המוזיאונים ומטרתיהם.

נזכיר את ההבדלים שהופיעו בפרק השני, השלישי והרביעי בקצרה:

בפרק השני, העוסק במוזיאונים עצמם, ראינו כי בכל המוזיאונים - כצפוי - יש ניסיון לקשר את התוכן למיקומו של המוזיאון. מוזיאונים בארה"ב מקשרים את השואה לאמריקה הן בהצגתה כקולטת פליטים, הן כמדינה בה חיים אנשים שהיו בשואה - וככזו איננה מקרה רחוק וזר - והן כמדינה דמוקרטית האחראית להנחיל את עקרונות החופש. בישראל, מוזיאון יד ושם מקשר את השואה לישראל כאירוע המצדיק את קיומה של המדינה, מדינה שהיא ביתם של כל יהודי העולם.

לאחר השוואת המוזיאונים בדקנו את שני נושאי הליבה מתוך השואה הקשורים ביהודים מול אמריקה. בסוגיית הפצצת אושוויץ מצאנו שלושה הבדלים מרכזיים: ראשית, יד ושם מציג בפירוט דיווחים שהגיעו לאמריקה אודות ההשמדה - בעוד שהמוזיאונים בארה"ב כותבים על כך רק באופן כללי. שנית, בארה"ב מובאות מספר סיבות לדחיית הבקשות לעומת יד ושם בו מובאת סיבה אחת מרכזית (קודם ננצח במלחמה), ועוד אחת משנית (העדר כוח צבאי שאפשר להקצות לשם כך). שני הבדלים אלו מובילים אל ההבדל השלישי והמרכזי, והוא האישיות - שעל פי המוזיאון - דוחה את הבקשות: מרכזיותו של ג'ון מקלוי כדוחה הבקשות במוזיאונים בארה"ב, מול היעדרותו המוחלטת במוזיאון בישראל; ומנגד - אזכורו הבלעדי של הנשיא רוזוולט כדוחה הבקשות כמוצג במוזיאון בישראל, מול אי אזכורו כלל במוזיאונים בארה"ב. שלושת ההבדלים משתלבים אחד בשני. במוזיאונים שבארה"ב הדיווחים והבקשות להפצצת מוצגים באופן כללי, ככאלו המגיעים ממספר גורמים. לכן ניתן לציין באופן בלעדי את את ג'ון מקלוי, אליו הגיעו מגוון בקשות, בתור זה שידחה אותן. ביד ושם, הפניות היחידות המובאות (דו"ח ורבה-וצלר ויאן קרסקי) הן אלו שהגיעו אל הנשיא עצמו ולכן הוא יהיה זה שיענה וידחה. בעקבות זאת יד ושם יכול להציג רק את הנימוקים שרוזוולט נתן לאי ההפצצה, לעומת המוזיאונים בארה"ב המציגים סיבות רבות לאי-הפצצת אושוויץ.

ייתכן וזוהי אמירה מעט בוטה, אבל בעיני הבדלים אלו נראים כהפניית האשמה אל גורם מסוים, ולא אל ממשלת ארה"ב. על פי התצוגה המוזיאלית בישראל ההאשמה מופנית לנשיא שמייצג את כל הממשלה והממסד האמריקאי. לעומת זאת, במוזיאונים שבארה"ב, הטלת האחריות מכוונת לאדם יחיד וזוטר הדוחה את הבקשות, ולא אל הממשלה האמריקאית.

בפרק הבא, בהצגת סיפור הספינה סנט לואיס, ההבדלים שהיו נראים בין המוזיאונים בארה"ב ובישראל היו דווקא בהעצמת הסיפור בארה"ב מול הקטנתו בישראל. בכל המוזיאונים שבארה"ב סיפור הסנט לואיס תופס מקום גדול, וכך גם התוכן - של סיפור דרמטי ונורא. בישראל, סיפור הסנט לואיס מוצג בשטח קטן בפינת חדר, ומתואר בצורה פחות קשה ויותר קלילה. דווקא בסיפור הספינה וקבלת הפליטים - נראה שצורת ההצגה מנוגדת לתאוריה שצוינה לעיל. בניגוד לשאלת הפצצת אושוויץ, ארה"ב היא זאת שמעצימה את הסיפור ואת גורלם המר של הפליטים שבא בעקבות סירובם שלהם לקבלם, ואילו ישראל הפעם מפחיתה מעוצמת המקרה וכך לכאורה מפחיתה בהטלת האחריות כלפי ארה"ב.

אם צריך למצוא סיבות לכך, אפשר אולי לתלות אותן בהווה. אמנם עניינם של מוזיאונים הוא להציג היסטוריה אך יש באופן ההצגה בו בוחר כל מוזיאון, משום הצבת רף של מחויבות חברתית בהווה. ברגע שהמוזיאון מציג נושא מסוים בצורה מאשימה, הוא מתחייב לכך שלו תקלע לפתחו סיטואציה מעין זו, הוא יפעל באופן שונה. כשארה"ב מורידה מערך סיפור הפצצת אושוויץ, היא בעצם מפחיתה את המחויבות להתערבות במקרים דומים המתרחשים במדינות אחרות. דבר כזה בעצם מזכיר את מדיניות הבדלנות אותה ראינו בפרק הראשון, ושומר על האפשרות לשמור על עקרונות האומה הקדומים⁶¹. מן העבר השני, מוזיאון יד ושם (לאחר שראינו כי הוא מייצג את מדינת ישראל) בהציגו את אי הפצצת אושוויץ כסוגיה גדולה ומרכזית, אומר אמירה. בהיות ישראל מדינה הנרתמת לעזרה במקרי מצוקה של מדינות אחרות⁶², יש לה את הזכות להאשים את מי שלא עשה כן, בנוסף לכך שעובדה זאת מאדירה את פעולותיה. לעומת זאת, בסיפור הספינה סנט לואיס ואי קבלת הפליטים, המצב שונה. ישראל (באמצעות יד ושם) לא מתחייבת לקבל פליטים ולהצילם - ע"י הצגת סיפור היסטורי מזווית מסוימת. אם ישראל תציג את אי-קבלת הפליטים כעניין גדול, זה גם יחייב אותה לכאורה לקבל פליטים בעצמה. בארה"ב, נושא הפליטים מודגש יותר ומוצג כחשוב יותר מהאופן בו מוצג בישראל. בניגוד לישראל, ארה"ב אינה מדינה של עם. זוהי מדינת מהגרים, היא נוצרה על בסיס אנשים כאלו, והיא לא יכולה להעלים עין

⁶¹ אמנם דוקטרינת טרומן (ראה הרחבה בסוף העבודה) שינתה את מדיניות הבדלנות האמריקאית ביחס לעזרה לעמים נרדפים, אבל יכול להיות שהניסיון הוא בכל זאת לשמור על יסודות העבר והאפשרות לחזור אליהם.

⁶² מדינת ישראל בולטת בסיוע המוניטרי באירועים שונים במדינות זרות - היא שולחת כוחות צבאיים ורפואיים בקנה מידה גדול (כך ברעידות האדמה באל סלבדור, יפן, האיטי ובנפאל, בסופות בפיליפינים, פלורידה ועוד.

ממצוקתם. בנוסף, אם נרד לרמת המוזיאונים בארה"ב בעצמם, אמנם הם נותנים מקום רב לסיפור הסנט לואיס, אבל מצד שני מראים כי הוא מקרה יחיד, ואי קבלת פליטים אינה מדיניותם. בניו יורק למשל, מיקום מוזאון השואה בסמוך לפסל החירות ומקום הגעת הפליטים מסמל כי ארה"ב היא מדינה קולטת פליטים. אי קבלת פליטי אניית סנט לואיס היא היוצא מן הכלל שלא בא ללמד על הכלל. מוזיאון השואה הלאומי בווינגטון הוקם בהוראת הנשיא קרט, פעיל זכויות אדם ידוע, ולכן אין להטיל ספק ביחסו לנושא של פליטי מלחמה.

כפי שראינו בהקדמה, ההיסטוריה היא עבר, אבל היא גם ממשיכה להשפיע לאורך זמן רב על ההווה. הסופר האמריקני פרנק הרברט כתב על כך: "ההיסטוריונים מחזיקים בידיהם עוצמה אדירה... הם משחזרים את העבר, מעצבים אותו כך שיתאים לפרשנויותיהם. בכך, הם משנים גם את העתיד"⁶³. ואכן, כפי שראינו לאורך העבודה, היכולת להשפיע מצויה בידי העוסקים בהיסטוריה - לא כל שכן בידי אלו האמונים על הצגתה לציבור - כמו במוזיאונים. בידיהם האפשרות לבחור את מה לשים בחזית ומה מאחור, את מה להדגיש ואת מה להעלים. ואם לשפוט לפי העבודה וההשוואה בין מוזיאוני השואה בארה"ב ובישראל, הם אכן עושים זאת.

לצורך העבודה ביקרתי במספר מוזיאונים בישראל, ונסעתי לארה"ב לראות גם שם מוזיאוני השואה. למרות ששיערת כי בדרך הטבע המוזיאונים יספרו נרטיבים שונים, הופתעתי ממהות ההבדלים ומהשלכותיהם. אפשר ללמוד מכך לחיים על החשיבות של שימת לב לפרטים, בידיעה ששום דבר אינו סתמי.

עוד למדתי איך נושא אחד, לכאורה היסטורי ומנותק, למעשה מתקשר להרבה היבטים בחיי היום-יום. מאז שהתחלתי לעסוק בהקשרי עבודה זו והכרתי את הנושא טוב יותר, לפתע צצו שלל כתבות וידיעות חדשותיות, כמו גם שיחות רנדומליות עם אנשים, שהתקשרו לי באופן מובהק לנושא העבודה. נראה שנושאים גדולים וטעונים שכאלה לא באמת יכולים להגיע לנקודת סיום. הם עתידים להמשיך להדהד ברבדים שונים, בין אם בהמשך חקר ופרשנות העובדות ההיסטוריות ובין אם בחזרת אותן הדילמות המוסריות בלבוש אקטואלי. רבה היא הדרך לחשיפת האמת ההיסטורית ולהפקת לקחי העבר ביחס להכרעות מוסריות בהווה.

---

⁶³ מתוך הספר "כופרי חולית".

נספחים

הערה :

התרגומים מאנגלית שלהלן, מתוך אתרי המוזיאונים ותוכן המוזיאונים, הינם בתרגום חופשי עם מעט הגהות, ולא תורגמו בתרגום מקצועני.

פרק שני - על המוזיאונים

איך מציג את עצמו המוזיאון? מתוך אתרי המוזיאונים, תחת הכותרת "אודות".

מוזיאון השואה בווינגטון - USHMM

"כאנדרטה חיה לשואה, מוזיאון השואה של ארצות הברית מעורר אזרחים ומנהיגים ברחבי העולם להתעמת עם שואה, למנוע רצח עם ולקדם את כבוד האדם. התמיכה הממשלתית מבטיחה את מקום הקבע של המוזיאון בשדרה הלאומית⁶⁴, ותכניותיו מרחיקות הלכת וההשפעה הגלובלית מתאפשרות על ידי תורמים נדיבים.

בהיותו ממוקם בשדרה הלאומית בין הסמלים הלאומיים שלנו לחופש, המוזיאון מספק שיעור רב עוצמה על שבריריות החופש, על המיתוס של ההתקדמות, ועל הצורך בערנות בשימור ערכים דמוקרטיים. מלא בעוצמה ייחודית ואותנטיות, המוזיאון מלמד מדי שנה אנשים על הסכנות של שואה בלתי מבוקרת והצורך למנוע רצח עם. אנו מעודדים אותם לפעול, ומטפחים תחושת אחריות מוסרית בקרב אזרחינו, כך שהם יגיבו לאתגרים הגדולים העומדים בפני עולמנו.

היום אנו עומדים בפני עלייה מדאיגה בהכחשת השואה ובאנטישמיות - גם במדינות שבהן התרחשה השואה - כמו גם ברצח עם ואיומים ברצח עם בחלקים אחרים של העולם. זה קורה בדיוק כאשר אנו מתקרבים לזמן שבו ניצולי שואה ושאר עדי ראייה לא יהיו עוד בחיים. המוזיאון פועל בשיתוף פעולה הדוק עם גורמי מפתח רבים בחברה אשר ישפיעו על עתיד האומה שלנו. על ידי בחינת הבחירות שעשו אנשים ומוסדות בתקופת השואה - אנשי מקצוע מתחומי אכיפת החוק, הרשות השופטת והצבא, כמו גם הדיפלומטיה, הרפואה, החינוך והדת, זוכים לתובנה חדשה על תחומי האחריות שלהם כיום.

בנוסף לתכניות ההכשרה למנהיגות שלנו, המוזיאון מממן תערוכות, פעילויות חינוכיות והנצחת שואה, כולל צביון ימי הזיכרון בקפיטול של ארה"ב. 'מרכז ג'ק, ג'וזף ומרטון מנדל ללימודי השואה' שלנו מתקדם ומטפח את המשך הצמיחה ואת החינוניות של תחום לימודי השואה. המרכז שלנו למניעת רצח עם פועל לחינוך, לעידוד ולעורר השראה בציבור כדי ללמוד עוד על רצח עם בעבר, כגון אלה ברואנדה, בוסניה ודארפור, ולחשוב מה הם יכולים לעשות כדי למנוע את הזוועות האלה בעתיד. המרכז למניעת רצח עם פועל גם לדרבון פוליטיקאים הן בארה"ב והן בעולם ליצור את הכלים והמבנים הדרושים למניעת המשבר הבא.

מאז פתיחתו בשנת 1993, המוזיאון קידם בברכה יותר מ-40 מיליון מבקרים, כולל 99 ראשי מדינה ויותר מעשרה מיליון ילדים בגיל בית הספר. האתר שלנו, הסמכות המקוונת המובילה בעולם בנושא השואה, זמין ב-16 שפות, וב-2005 ביקרו בו יותר מ-16.5 מיליון בני אדם המייצגים 211 מדינות וטריטוריות."

⁶⁴ תמונה נמצאת בנספחים

מוזיאון השואה בניו יורק - Museum of Jewish heritage

"היסטוריה, מיקום ותרבות נוף"

בהיותו עוגן בקצה הדרומי של מנהטן, מוזיאון המורשת היהודית משלים את הנוף התרבותי והחינוכי שהוא חולק עם פסל החירות ואליס איילנד⁶⁵. מעבר למים, פסל החירות מרים את הלפיד ואליס איילנד מסמן את השער שדרכו זרמו מיליוני מחפשי מקלט לארץ הזאת. המיקום המשמעותי של המוזיאון מעורר את שליחותו. מוזיאון המורשת היהודית הוא מוסד ציבורי אמריקני בעל שורשים יהודיים חזקים. צורתו של הבניין המרכזי בעל שש צלעות ושישה שכבות⁶⁶, המתנשאים לגובה של כעשרים ושישה מטרים באוויר, מזכירים את ששת מיליוני היהודים שנספו בשואה. הם מזכירים גם את מגן דוד בן שש הקצות, המסמל את מחויבותו של המוזיאון לייצג את החיים והתרבות היהודית כפי שהיו והתפתחו. מצפון למוזיאון, הבניינים של מרכז הסחר העולמי החדש נותנים תזכורות, חרותים אל קו הרקיע של ניו יורק, של אחריות קולקטיבית לזכור ולחדש."

מוזיאון השואה בשיקאגו - ILLINOIS holocaust museum & education center

"כאשר הניאו-נאצים איימו לצעוד בסקוקי⁶⁷ בסוף שנות ה-70, ניצולי שואה ברחבי העולם הזדעזעו. הם הבינו שלמרות הרצון שלהם להשאיר את העבר מאחור, הם לא יכלו עוד לשתוק. בעקבות הניסיונות לצעדות אלו, התאחדו ניצולי אזור שיקגו כדי להקים את קרן השואה של אילינוי. הם רכשו חנות קטנה בסקוקי והקימו בה מוזיאון אותו פתחו לציבור, במיוחד לתלמידי בתי הספר, והתמקדו במאבק בשנאה עם חינוך.

מוזיאון השואה והפוליטיקה של אילינוי, שנפתח ב-19 באפריל 2009, הוא תוצאה של 30 שנות עבודה קשה של ניצולי השואה המקומיים. לדברי הנשיא אמריטוס סם האריס, "חלמנו ליצור מקום שלא יהווה רק אנדרטה למשפחות שלנו שנספו ומיליונים שאבדו, אלא שמוחות צעירים יוכלו גם ללמוד שם את הסכנות הנוראות של דעות קדומות ושנאה".

כדי להבטיח שמוחות הצעירים ימשיכו ללמוד את השיעורים הללו, הארגון הצליח לשמר את המנדט לחינוך השואה משנת 1990, ובכך להפוך את אילינוי למדינה הראשונה הדורשת את חינוך השואה בבתי הספר הציבוריים. בשנת 2005, הארגון שוב השפיע על הרחבת המנדט הזה; בתי ספר באילינוי כיום נדרשים ללמד על כל רצח עם.

מוזיאון השואה באילינוי לא רק מכבד את זכרם של המיליונים שנרצחו בשואה, הוא גם מצדיע לאומץ ולחוסן של הניצולים. הם האנשים שבנו מחדש את חייהם ועוררו את המצפון של האנושות, כך שאף אחד מאיתנו לא יוכל לשכוח. עבורם אנו מבצעים את עיקרון היסוד שלנו: זכרו את העבר, שנו את העתיד. המשימה של מוזיאון השואה ומרכז החינוך של אילינוי מתבטאת בצורה הטובה ביותר בעקרון היסוד שלנו: לזכור את העבר, לשנות את העתיד. המוזיאון מוקדש לשימור המורשת של השואה על ידי כיבוד זיכרונותיהם של אלו שאבדו ועל ידי לימוד לקחים אוניברסליים הנלחמים בשנאה, דעות קדומות ואדישות. המוזיאון ממלא את שליחותו באמצעות התערוכות, שימור ופרשנות האוספים שלו, תוכניות חינוכיות ויוזמות המעודדות קידום זכויות אדם וחיסול רצח עם."

⁶⁵ אליס איילנד - אי מלאכותי על החוף הדרומי של מנהטן, סמוך לפסל החירות. האי שימש בעבר בתור המרכז של מחלקת ההגירה של ארה"ב. רוב הפליטים (לאו דווקא יהודים) שהגיעו לארה"ב עברו דרכו.

⁶⁶ תמונה נמצאת בנספחים.

⁶⁷ פרוור בצפון שיקאגו.

מוזיאון יד ושם - יד ושם, רשות הזיכרון לשואה ולגבורה

"יד ושם, המרכז העולמי לזיכרון השואה, הוא המקור הראשון במעלה לחינוך אודות השואה, לתיעוד ולמחקר. מהר הזיכרון בירושלים משלב יד ושם בעשייתו יוזמות חינוכיות משמעותיות, מחקר פורץ דרך ותערוכות המהוות השראה. יד ושם משתמש בטכנולוגיות חדשניות ובכך מגביר את הנגישות הציבורית הגלובלית והמתרחבת למאגרי המידע הגדולים הקיימים באוספי הארכיונים שלו. יד ושם ניצב בחזית המאמצים המתמשכים להבטיח ולייצג את זיכרון קרבנות השואה ותקופתה; לתעד בנאמנות את אחד הפרקים האפלים בהיסטוריה של האנושות; ולהתמודד באופן יעיל עם האתגרים המתמשכים הנוגעים לשמירת זיכרון השואה רלוונטי לדורות הבאים."

פרק שלישי - סוגיית הפצת אושוויץ

טקסטים מלאים מתוך תצוגות המוזיאונים

מוזיאון השואה בוויינגטון

למה אושוויץ לא הופץ

בין ה - 15 במאי ל - 9 ביולי גורשו בסה"כ 437,402 יהודים מהונגריה. רובם נשלחו לאושוויץ- בירקנאו. בימים מסוימים היו כ-10,000 איש נהרגים בתאי הגזים שלו.

ביאושם, הציעו ארגונים יהודים מספר הצעות לעצירת תהליך ההשמדה והצלת יהדות אירופה שנשארה. מספר מנהיגים יהודים קראו להפצת תאי הגזים, אחרים התנגדו לכך. כמו כמה פקידים של בעלות הברית, שני הצדדים חששו ממספר ההרוגים או מהתעמולה הגרמנית שעלולה לנצל כל הפצצה של אסירי המחנה. אף אחד לא היה בטוח בתוצאות.

בקיץ ובסתיו של 1944 הקונגרס היהודי העולמי ומועצת הפליטים של ממשלת ארצות הברית העבירו למחלקת המלחמה של ארצות הברית בקשות להפציץ את אושוויץ. בקשות אלו נדחו. ב - 14 באוגוסט, ג'ון ג'יי מקלוי, סגן שר המלחמה, ייעץ לקונגרס היהודי העולמי ש-
ניתן לבצע פעולה כזו רק על ידי הסטת תמיכה אווירית ניכרת... העוסקת עכשיו בפעולה מכריעה במקומות אחרים ובכל מקרה היעילות תהיה כל כך מוטלת בספק שלא תצדיק את השימוש במשאבים שלנו.

עם זאת, בתוך שבוע חיל האוויר האמריקני הוציא הפצצה כבדה של מפעל שמן סינתטי וגומי⁶⁸ קרוב לאושוויץ III- פחות מ-5 מייל מאושוויץ בירקנאו. תאי הגזים נותרו בלתי נגועים. הסיור להפצת אושוויץ

ב - 1944 הודיעו לנציגי ארה"ב על פעולות ההרג באושוויץ-בירקנאו. הרבה לפני הגירושים מהונגריה, שלטונות המלחמה שללו למעשה את השימוש באנשי צבא למשימות הצלה. נטען כי ההקלה היעילה ביותר לקורבנות הנאצים תהיה סיום מהיר למלחמה. באוגוסט, הוסיף מקלוי כי הפצצה "עלולה לעורר אפילו יותר נקמנות מצד הגרמנים".

עבור השבויים באושוויץ, הפצצות שנפלו בקרבת מקום נתנו תקווה. אחד הניצולים נזכר: כבר לא פחדנו ממוות; בכל דרך שהיא, לא מהמוות. כל פצצה שהתפוצצה מילאה אותנו בשמחה ונתנה לנו ביטחון חדש בחיים.

תומכי ההפצצה המשיכו לטעון שפעולה שכזו, תוך שהיא עלולה להרוג אסירים, עלולה הייתה לסכל את פעולות ההרג ואולי בסופו של דבר להציל חיים. לכל הפחות, הם מאמינים, הדבר היה מעיד על דאגתה של בעלות הברית לגורל היהודים.

צילום אוויר של בעלות הברית

ב - 1944 טסו טייסים של בעלות הברית לסדרה של משימות סיור מעל מחנה אושוויץ בחיפוש אחר אתרים תעשייתיים. בעשותם כך, הם גם צילמו את אושוויץ-בירקנאו. מאז היעד העיקרי להפצצה האמריקאית היה I.G. Farben, מפעל שמן סינתטי וגומי⁶⁹ שפעל ליד אושוויץ III, קציני המודיעין של בעלות הברית לא ניתחו את התמונות שמראות אחד ממחנות אושוויץ I או II. בסוף שנות השבעים, נעשה יותר שימוש

⁶⁸ I.G. Farben

⁶⁹ (Buna)

באמצעים טכנולוגיים מתקדמים, ומתרגמי תמונות ממשלתיים של ארה"ב בחנו מחדש את התמונות האלו של אושוויץ-בירקנאו.

התצלומים האלו מראים את אושוויץ I, אושוויץ II (בירקנאו), ואושוויץ III (מונוביץ').

ליד אושוויץ III זהו קומפלקס המפעל I.G. Farben, שמפציצים אמריקנים הפציצו ב-20 באוגוסט וב-13 בספטמבר 1944.⁷⁰

מוזיאון השואה בניו יורק

תחנונים להפצת אושוויץ

עד 1944, הן המטרה והן המיקום של מחנה ההשמדה אושוויץ היו ידועים היטב.

כמה מנהיגים יהודיים ביקשו כי בעלות הברית יהרסו אותו - או לפחות יפציצו את מסילות הברזל שכל יום הביאו יהודים נוספים להרצח.

הרשויות האמריקאיות והבריטיות דחו את כל הבקשות. מחלקת המלחמה כינתה את הפצצה "בלתי מעשית", וטענה כי היא תסיט את הכוחות המזוינים מעדיפותם הראשונה לנצח במלחמה במהירות ככל האפשר. סגן שר המלחמה מקלוי אמר, כי היעילות של הפצצת אושוויץ תהיה "מוטלת בספק". הסירוב משקף מדיניות של מחלקת המלחמה נגד שימוש במשאבים לטובת פעולות הצלה.

מוזיאון השואה בשיקאגו

למה אושוויץ לא הופצץ?

האם בעלות הברית יפציצו את אושוויץ?

השאלה התעוררה בקיץ 1994, כאשר מטוסי ארה"ב יכלו להגיע אליו לבסוף. הפצצת מחנה מלא באסירים חפים מפשע עוררה דאגות מטרידות. היא דרשה הבנה מדויקת של התנאים שבתוכו, והחלטה אם ההישגים יהיו שווים את חייהם של הקרבנות. רבים מייחסים את החלטת בעלות הברית לאנטישמיות. אבל אפילו הסוכנות היהודית בירושלים לא תמכה בהתחלה בהפצצת אושוויץ, עד שהיה בטוח מה באמת קורה במחנה ההשמדה.

באוגוסט 1944, סגן שר המלחמה ג'ון ג'י מק'לוי דחה בקשות לפיצוץ, ואמר כי לא ניתן להפנות לכך משאבים צבאיים. שבוע לאחר מכן מטוסי ארה"ב הטילו 1,336 פצצות על מפעל במרחק חמישה מייל. מחנה ההשמדה נותר ללא פגע.

מוזיאון השואה בישראל - יד ושם

"כולנו, ההולכים כאן למוות, לנוכח אדישותם הקרה ככפור הקוטב של העמים, אנו שכוחי העולם והחיים... " מתוך הקדמה לקובץ בשם "אושוויץ" שכתב אסיר המחנה אברהם לויטה, 3/1/1945

-הקטע הבא הוא תמליל סרטון המוצג ביד ושם-

(אדוארד רצ'ינסקי, שר החוץ בממשלה הפולנית הגולה, דצמבר 1942). "השמדת יהודים היא מדיניות מפורשת של גרמניה המתבצעת כעת. לפי דיווחים רשמיים המצויים בידי ממשלתי מתוך 3,130,000 יהודי

⁷⁰ הארכיון הלאומי ורשומות מנהל, קולג' פארק, מ.ד. - National Archives and Records Administration, College Park, Md

פולין יותר משליש כבר הושמד. תארו לעצמכם קהילות שלמות בערים הגדולות נלקחות כולן ונורות, מושמדות בדם קר".

קריין : דברים אלה צולמו עבור יומן קולנוע בלונדון, אך הם נגנזו, ולא הוקרנו.

ידיעות על רצח היהודים מגיעות למערב 1942. ידיעות על רצח היהודים שהגיעו לעיתונות נדחקו לשוליים מתוך חוסר עניין. מכל רחבי אירופה, יהודים גורשו מבתיים ורכבות מלאות יצאו ליעד לא ידוע וחזרו ריקות. הארגונים היהודים בגטו וורשה הבינו שהם חייבים להביא לידיעת העולם את מצב היהודים בפולין. בעזרת המחתרת הפולנית, הם פנו ליאן קרסקי, אציל פולני, בבקשה שיסיע להם במשימה הזו. קרסקי נלקח לסיור בגטו וורשה והזדעזע ממראה עיניו.

(קרסקי :) "היהודים בוורשה התחננו בפניי. הם אמרו : 'אתה אתה דובר שפות רבות, אתה חכם, נסה ליידע אנשים רבים ככל האפשר, אנשים חשובים המשפיעים על דעת הקהל'. נשבעתי להם שכל עוד נשמה באפי, אספר על כך".

קרסקי אכן דיווח. הוא נסע ללונדון, ופגש אנשי רוח, פוליטיקאים ואת שר החוץ הבריטי, אנתוני אידן. (קרסקי :) "כשנפגשתי עם אידן, בשלב מסוים הגעתי לחלק היהודי של שליחותי. שר החוץ קטע את דבריי באדיבות, בנועם, ואמר : 'קרסקי, הדיווח כבר הגיע אלינו. העניין יטופל באופן הראוי לך'. לאחר מכן שאל אותי שאלות רבות ואני עניתי. אף אחת מן השאלות לא התייחסה ליהודים".

בקיץ 1942 קיבל גרהרד ריגנר, נציג הקונגרס היהודי בז'נבה מידע מדויק על תכנית גרמנית סודית להשמדת כל יהדות אירופה. הוא שלח מברק בהול ללונדון, בו פירט את התכנית הגרמנית להשמיד בין 3.5 ל-4 מיליון יהודים באירופה כדי לפתור אחת ולתמיד את בעיית היהודים. זה היה המידע המבוסס הראשון על הפתרון הסופי. עד סוף 1942, הגיעו למערב ידיעות שאישרו את דו"ח ריגנר. בעלות הברית לא יכלו שלא לפרסם את המידע. ב-17 בדצמבר, יצאו צ'רצ'יל, רוזוולט וסטלין בהצהרה משותפת, המגנה את התכנית להשמדת היהודים. האפיפיור, פיוס ה-12, לא הסכים להיות שותף לגינוי זה. ההצהרה לא הובילה לשינוי המדיניות של בעלות הברית בנוגע לביצוע פעולות הצלה באירופה. היהודים המשיכו להישלח אל מחנות המוות במזרח. בתחילת 1943 מסתמן מפנה במלחמות. צבאות בעלות הברית החלו להביס את הגרמנים.

קודם ננצח במלחמה 1943. בוועידת קזבלנקה נפגשו צ'רצ'יל ורוזוולט והחליטו שכל המאמץ הצבאי יגויס להבסת הצבא הגרמני עד כניעתו ללא תנאי. לא יתקיים משא ומתן עם האויב הנאצי אפילו לא לצורך הצלה. הצלת יהודים תהיה תוצאה של ניצחון במלחמה.

(קרסקי :) "בוועידת בעלות הברית הצהיר אידן : בבסיס האסטרטגיה של המלחמה הזאת עומדת הבסתה הצבאית של גרמניה. אסור ששום עניין משני יעמוד בדרכנו". השאלה היהודית הייתה עניין משני.

קרסקי, מאוכזב, נסע לווינגטון לפגוש את הנשיא רוזוולט.

(קרסקי :) "רוזוולט נראה לי אז כמלך האנושות. הוא ממש הקרין רוממות, עוצמה, גדולה. הוא שאל אותי שאלות רבות. בהן, אגב, שאלות שנגעו ביהודים. כעבור שעה, יותר משעה, סימן שהפגישה תמה. ואז הייתה לי הארה. קמתי ואמרתי 'אדוני הנשיא, אני חוזר לפולין. כל המנהיגים יידעו שאני נפגשתי עם הנשיא רוזוולט. כל המנהיגים ישאלו אותי - מה אמר לך רוזוולט? - אדוני הנשיא, מה אשיב להם?'. ואז, גם זאת לא אשכח לעולם, אמר, במבטא הזה שלו, 'תאמר למנהיגך שאנחנו ננצח במלחמה הזאת. תאמר להם שהאשמים ייענשו על פשעיהם. הצדק והחירות ניצחו.'"

בלחץ היהודים התקיימה ב-19 באפריל 1943 וועידת ברמודה. הוועידה הייתה אמורה לדון בבעיית הפליטים, אך נשלחו אליה פקידים, שקיבלו הנחיות מראש, לפיהן, אין לשנות את המדיניות הקיימת

בנושא הפליטים. 1944. הגרמנים כובשים את הונגריה. מתחילה התארגנות לשילוחם של היהודים מערי השדה.

האם ניתן היה להציל את יהודי הונגריה? 1944. באושוויץ-בירקנאו התחילו הגרמנים לבנות מסילה נוספת כדי לקבל את המשלוחים הגדולים מהונגריה. אלפרד וצלר ורודולף ורבה, שני אסירים באושוויץ, ראו את ההתארגנות וקיבלו מידע על ההכנות של הגרמנים במחנה לרצח יהודי הונגריה. הם הצליחו לברוח מאושוויץ-בירקנאו והעבירו את המידע למערב מתוך תקווה שהרצח באושוויץ יופסק. (רודולף ורבה): "נודע לנו ביוני שאזהרתנו לא הועברה ליהודי הונגריה וכי הם מגיעים לאושוויץ בירקנאו בתמימות, בחוסר ידיעה ממש כמו כל מאות אלפי היהודים שהגיעו לשם במהלך השנתיים הקודמות. אף טיפת מידע. אדרבה, שמענו שרבות מן הנשים הביאו עמן פרוות בשביל החורף. נשים אשר הומתו בתאי הגזים מייד עם הגעתן במאי או ביוני החמים של 1944. ראינו, אם כן, שהמתתם בגז של יהודי הונגריה התרחשה, שהרצח התרחש, בהתאם לתכנון המקורי של הגרמנים".

כשדו"ח ורבה-וצלר הגיע למערב היה מאוחר מידי. מחצית מיהדות הונגריה כבר הושמדה. פרסום הדו"ח בשוויץ, בנושא השמדת היהודים, הביא לדיון ציבורי. הפרסומים בעיתונות העולמית עוררו את בעלות הברית להפעיל לחץ על אדמירל הורטי, המושל ההונגרי, להפסיק את השילוחים. 9 ביולי הופסקו השילוחים באופן זמני.

"במערב, בריטניה הפכה זה כבר לבסיס אווירי ענק ממנו יוצאים מפציצים ומטוסי קרב לתקוף את הגרמנים ביום ובלילה. מפעלים, פסי רכבת..."

האם היה ניתן בפעולה צבאית לעצור את ההשמדה? בעקבות דו"ח ורבה-וצלר שבו ארגונים יהודים והפצירו בממשלות בעלות הברית להפציץ את אושוויץ ואת פסי הרכבת המוליכים אליו. הבקשות האלה נדחו בנימוק כי פעולה כזאת אינה תואמת את סדרי העדיפויות המלחמתיים. מטוסי בעלות הברית ערכו גיחות צילום והפצצה של מתקנים צבאיים גרמנים. הם הפציצו את מפעל הדלק בבונה-מונוביץ', הנמצא כ-8 ק"מ מאושוויץ-בירקנאו. הצבא האמריקני צילם תצלומי אוויר של האזור ובו נראה מחנה אושוויץ-בירקנאו באופן ברור. ההפצצות כוונו למפעלי הדלק אך מאחוריהם ניתן היה להבחין בקרמטוריום. על אף המידע שהיה בידי צמרת השלטון, לא ניתנה הנחיה לחפש בצילומי האוויר את מחנה אושוויץ-בירקנאו. טייסי המפציצים לא ידעו שהם טסים מעל מחנה השמדה. מחנה אושוויץ-בירקנאו המשיך לפעול עד ינואר 1945. בחודשים האחרונים לקיומו של המחנה המשיכו הגרמנים בהשמדה ההמונית. היו אלה המשלוחים האחרונים מהונגריה, צרפת, הולנד, איטליה, יוון ופולין.

מדוע לא הופצצה אושוויץ?

צילומי אוויר שצילמו מטוסים אמריקנים בגיחות מבצעיות, באזור אושוויץ, בין אפריל 1944 לינואר 1945, מטוסים אמריקנים ובריטים נשלחו להפציץ את בתי הזיקוק באושוויץ III, בונה - מונוביץ', ובספטמבר אף הפציצו את אזור התעשייה של אושוויץ במרחק פחות מ-8 ק"מ ממתקני ההשמדה. פניות של ארגונים יהודים להפציץ את המחנה ואת מסילות הברזל המוליכות אליו נדחו בידי משרדי המלחמה הבריטים והאמריקנים. הנימוק היה כי פעולה זו תסיט את "החיפוי האווירי החיוני להצלחת כוחותינו העוסקים במבצעים מכריעים".

פרק רביעי - קבלת פליטים - הספינה סנט לואיס

טקסטים מלאים מתוך תצוגות המוזיאונים

מוזיאון השואה בושינגטון

במאי 1939 יצאו מהמבורג 936 נוסעים מהמבורג לקובה על סיפון הספינה של חברת "המבורג-אמריקה" - הסנט לואיס. כולם מלבד 6 היו יהודים, מעט מתוך אלפים שביקשו לעזוב את גרמניה לאחר ליל הבדולח. כשבידיהם אישורי כניסה קובנים, נראה שהם היו בני מזל.

אולם כאשר הגיעה הספינה להוואנה, השלטונות הקובניים סירבו לתת להם לרדת. נודע לנוסעים ולקברניט הספינה, שהנשיא הקובני, לאחר שלחצו עליו פקידים רשמיים, ביטל את אישורי קבלת הפליטים לפני עזיבתם את גרמניה.

בזמן שהסנט לואיס נשארה בנמל הוואנה, ארגון הגוינט היהודי אמריקני, ארגון סעד, יזם משא ומתן עם הקובנים והציעו לתת אג"ח בסך 500 דולר לנוסע.

הקובנים דחו הצעה זו.

ללא הבטחות של מקלט, הסנט לואיס עזבה את קובה. בשיוט קרוב לחוף פלורידה, הנוסעים יכלו לראות את האורות של מיאמי. ספינות הסיוור של משמר החופים של ארה"ב הבטיחו שאף אחד לא יקפוץ לחופש. הקפטן הגרמני, גוסטב שרדר, פנה לשווא אל ארצות הברית לקבלת רשות לעגון.

הסנט לואיס חזרה לאירופה. בלגיה, הולנד, בריטניה וצרפת קיבלו כל אחת פליטים, אך מאות מהם נהרגו בשואה.

לא רצויים בשום מקום

עיתונים ורדיו כיסו את מצוקתם של הנוסעים על סיפון הסנט לואיס. מאמר מערכת בניו יורק טיימס הביע תקווה כי "הלבבות ירככו ומקום מקלט כלשהו יימצא. השיט של הסנט לואיס זועק לשמיים על חוסר האנושיות של אדם לאדם".

פניות דחופות למחלקת המדינה של ארה"ב שהפליטים יוכלו להיכנס לארצות הברית נדחו. הנוסעים שלחו מברק נואש לנשיא רוזוולט, אך בקשתם למקלט לא נענתה.

מוזיאון השואה בניו יורק

13 במאי - 17 ביוני 1939

בחיפוש אחר מקלט בטוח

יותר מ-900 יהודים גרמנים עלו על הסנט לואיס מבקשים ביטחון באמריקה. במקום זאת, המסע שלהם הפך למסע מדאיג שבו התקווה פינתה את מקומה לייאוש.

כאשר הפליגה הפליגה, נוסעיה החזיקו בוויזות קובניות. במהלך המסע נודע להם כי קובה ביטלה את ההיתרים. האנייה עגנה בהוואנה במשך שבעה ימים, בעוד קבוצות יהודיות אמריקאיות ניהלו משא ומתן עם קובה - ללא הועיל. נואשים, הפליגו הפליטים לפלורידה. גם ארצות הברית הפנתה אותם לאחור.

הספינה שבה לגרמניה כאשר בריטניה, הולנד, צרפת ובלגיה הציעו ליהודים מקלט. עם זאת, בתוך שנה, כל המדינות האלה, חוץ מבריטניה, נכבשו על ידי גרמניה, ורוב נוסעי הסנט לואיס מצאו עצמם שוב תחת שלטון נאצי.

מוזיאון השואה בשיקאגו

המסע של הסנט לואיס

הסנט לואיס הפליגה מגרמניה לקובה במאי 1936, כשעליה 936 נוסעים מלאי תקווה. כולם חוץ משישה היו יהודים. לכל אחד מהם הייתה ויזה קובנית. למרות זאת, עם הגעתם, דרשה קובה שוחד של מיליון דולר. הג'וינט (JDC) היה במשא ומתן עם קובה, אבל עמד בפני החלטה קודרת. תשלום יעודד מדינות אחרות לדרוש גם כן כופר. אי תשלום יחרוץ את גורל הפליטים. הקפטן האכפתי של הספינה עיכב את החזרה לגרמניה, בזמן שהג'וינט פנה לארה"ב ולגורמים אחרים. אמריקה סירבה להפחית את מכסת קבלת הפליטים שלה. לבסוף, אנגליה, צרפת, בלגיה והולנד קיבלו את הפליטים הנאבקים. רבים נמלטו שוב מאירופה למקלט בטוח, אבל כמעט רבע נרצחו בסופו של דבר על ידי הנאצים.

מוזיאון השואה בישראל - יד ושם, רשות הזיכרון לשואה ולגבורה

מאזרחים לפליטים

בשנים הראשונות לשלטון הנאצים עזבו רבבות יהודים את גרמניה מדי שנה. אז עדיין יכלו לבחור במידה מסוימת את יעד ההגירה ולהיערך לקראתה. עם החמרת מצבם של יהודי גרמניה בשנת 1938, בעקבות סיפוח אוסטריה ופוגרום ליל הבדולח, הפכה ההגירה לצורך בוער ומיידי. במצוקתם המחמירה ונוכח סגירת שעריהן של מדינות רבות עזבו היהודים את גרמניה כפליטים וחתרו להגיע לכל יעד אפשרי.

סיפורה של הסנט לואיס - 1939

במאי 1939 יצאה האנייה סנט לואיס מגרמניה כשעל סיפונה 939 יהודים. לרובם הייתה אשרת כניסה לקובה, שבה קיוו למצוא מקלט, הרחק מגרמניה הנאצית. אולם בהגיעם לנמל הוואנה סירבה ממשלת קובה לאפשר לפליטים לרדת לחוף. ניסיונם הבא להיכנס למדינות דרום ומרכז אמריקה נכשל, כמו גם פניותיהם לארצות הברית ולקנדה. ב-6 ביוני נאלצו נוסעי הסנט לואיס להפליג בחזרה לגרמניה. ברגע האחרון הודיעו ממשלות בריטניה, בלגיה, צרפת והולנד על הסכמתן לקלוט את הפליטים. רוב הפליטים קיבלו מקלט זמני במדינות אירופה. חלקם נרצחו במסגרת הפתרון הסופי.

חוק יד ושם

1. מוקמת בזה בירושלים רשות זכרון, יד ושם –
  - (1) לששת המיליונים מבני העם היהודי שהוכרעו בקדושת מעונים לטבח ולאבדון על ידי הנאצים ועוזריהם;
  - (2) לבתי אב מבית יעקב שהושמדו ונחרבו על ידי הצורר;
  - (3) לקהילות, לבתי כנסת, לתנועות ולארגונים, למוסדות ציבור, תרבות, חינוך דת וחסד שנחרבו ונהרסו מתוך מזימת רשע למחות את שם ישראל ותרבותו מתחת השמים;
  - (4) לעוז רוחם של יהודים שמסרו את נפשם על עמם בקדושה ובטהרה;
  - (5) לגבורתם של חיילים יהודים בצבאות, ושל לוחמי מחתרת בישובים וביערות שחרפו נפשם במערכות הקרב נגד הצורר הנאצי ועוזריו;
  - (6) למסכת הגבורה של נצורי גיטאות ולוחמיהם שקמו והציתו אש המרד להצלת כבוד עמם;
  - (7) למאבקם הנשגב והמתמיד על סף האבדון של המוני בית ישראל על דמותם האנושית ותרבותם היהודית;
  - (8) למאמצי ההעפה של הנצורים שלא פסקו ולמסירותם ולגבורתם של אחים שנחלצו להצלת השרידים ולשחרורם;
  - (9) ולחסידי אומות העולם ששמו נפשם בכפם להצלת יהודים.
2. תפקידו של יד ושם הוא לאסוף אל המולדת את זכרם של כל אלה מבני העם היהודי שנפלו ומסרו את נפשם, נלחמו ומרדו באויב הנאצי ומעוזריו ולהציב שם וזכר להם, לקהילות, לארגונים ולמוסדות שנחרבו בגלל השתייכותם לעם היהודי; וכן להנציח את זכרם של חסידי אומות העולם; למטרות אלה יהיה יד ושם מוסמך –
  - (1) להקים מפעלי זכרון ביזמתו ובהנהלתו;
  - (2) לכנס, לחקור ולפרסם את כל העדות על השואה והגבורה ולהנחיל לעם את לקחה;
  - (3) להשריש בארץ ובעם כולו את היום שנקבע על ידי הכנסת כיום הזכרון לשואה ולגבורה ולטפח הווי של אחדות זכרון לגבוריה ולקרבתיה;
  - (4) להעניק לבני העם היהודי שהושמדו ונפלו בימי השואה והמרי אזרחות זכרון של מדינת ישראל לאות היאסופם אל עמם;
  - (4א) להעניק לחסידי אומות העולם אזרחות כבוד, ואם הלכו לעולמם – אזרחות זכרון של מדינת ישראל, לאות הוקרה על פועלם;
  - (5) לאשר ולהדריך מפעלים העושים להנצחת זכרם של קורבנות השואה וגבוריה או לשתף פעולה עם מפעלים כאלה;
  - (6) לייצג את ישראל במפעלים העושים להנצחת זכרם של קורבנות השואה וגבוריה או לשתף פעולה עם מפעלים כאלה;
  - (7) לעשות כל פעולה אחרת שתידרש לשם ביצוע תפקידו.
3. יד ושם הוא גוף מאוגד, זכאי להתקשר בחוזים, לרכוש ולהחזיק נכסים ולהוציאם מרשותו ולהיות צד בכל הליך משפטי ובכל משא ומתן אחר.
4. המוסדות המנהלים של יד ושם יהיו מועצה והנהלה.
5. השתתפות אוצר המדינה בהקמתו והחזקתו של יד ושם תיקבע בתקציב המדינה; יד ושם יפעל על פי תקציבו הוא, אשר ההכנסות לכיסו יבואו מהשתתפות זו, ומהשתתפות של מוסדות וארגונים לאומיים וציבוריים, מפעליו ושירותיו, מתשלומי חברים, מינויים ותומכים, מעזבונות, הקצבות ותרומות, וכן מכספים ואמצעים חמריים אחרים שיגייס באישור הממשלה.
6. חבר הממשלה שיוסמך על ידיה לבצע חוק זה (להלן – השר) יתקין באישור הממשלה את תקנון יד ושם ותקפו מיום פרסומו ברשומות.
7. בתקנון ייקבעו –
  - (1) הרכב המועצה, דרך הקמתה, סמכויותיה וסדרי כינוסה;
  - (2) הרכב ההנהלה, דרך הקמתה, סמכויותיה ודרכי עבודתה;
  - (3) הדרכים והסדרים לזימון ועידות וכינוסים;
  - (4) תנאים לקבלת אזרחות כבוד ואזרחות זכרון וסדרי הענקתן;
  - (5) האמצעים לציון השתתפותם במערכת הקרב נגד הצורר הנאצי ועוזריו, של חיילים ולוחמי מחתרת יהודים ונצורי גיטאות;
  - (6) סדרי הכנת התקציב ואישורו, והוראות בדבר המשק והנהלת כספים;
  - (7) הוראות אחרות שהשר עקבע כנחוצות לקיומו של יד ושם כרשות זכרון.
  8. השר רשאי להתקין תקנות בכל ענין הנוגע לביצועו של חוק זה.

בן ציון דינור
שר החינוך והתרבות

משה שרת
שר החוץ
ממלא מקום ראש הממשלה

יצחק בן צבי
נשיא המדינה

בעוד שבחנות המוזיאון שבוושינגטון מוצרים עם הלוגו "לעולם לא שוב"

בחנות של יד ושם מוצרים המייצגים את מדינת ישראל וצה"ל

ביבליוגרפיה

מקורות ראשוניים

- יד ושם, רשות הזיכרון לשואה ולגבורה. הר הזיכרון, ירושלים.
- United States Holocaust Memorial Museum, 100 Raoul Wallenberg Pl SW, Washington, DC.
- Museum of Jewish Heritage - A Living Memorial to the Holocaust. Edmond J. Safra Plaza, 36 Battery Pl, New York, NY.
- Illinois Holocaust Museum and Education Center. 9603 Woods Dr, Skokie, IL.
- ריאיון - יצחק מייס, ממקימי מוזיאון יד ושם בירושלים, אוצר ראשי וממקימי המוזיאון בניו יורק, ממקימי המוזיאון בסקוקי, היסטוריון. 28/12/17.
- ריאיון - אברהם מילגרם, היסטוריון, ממקימי התערוכות במוזיאון יד ושם בירושלים. 20/12/17.

מקורות משניים

- ויימן דיוויד ס' - הפקרת היהודים, אמריקה והשואה, 1941-1945. ירושלים, יד ושם, 1993.
- אהרונסון שלמה - היטלר, בעלות הברית והיהודים. הוצאת מכון בן גוריון לחקר היהדות והציונות, 2008.
- הורביץ אריאל, יהודים ללא כוח - יהדות ארצות הברית בעת השואה. מורשת, 2015.
- זילברקלנג דוד, "תגובות בעלות הברית לשואה", מחניים 9, על השואה (ב), כסלו תשנ"ה.
- קרשו איאן, הכרעות גורליות - עשר החלטות ששינו את העולם 1940-1941, תל אביב, עם עובד / ספריית אפיקים, תשע"א.
- גוטרמן בלה ושלום אבנר, למען ידעו דור אחרון - זיכרון השואה ביד ושם. ירושלים, הוצאת יד ושם, תשס"ה, 2005.
- באואר יהודה, הרדידות של מטס חיל האוויר מעל אושוויץ. הארץ, 06.01.13.
- גילברט מרטין, מה ידע העולם ומתי. מרכז המידע אודות השואה, אתר יד ושם.
- אנגלברג-ברעם אורית, מראה מקום : הזיכרון בראי מקומי, רשות הזיכרון לשואה ולגבורה ביד ושם ומוזיאון השואה האמריקאי כמקרי – מבחן המייצגים את זיכרון השואה הישראלי והאמריקני. עבודת גמר מחקרית, אוניברסיטת חיפה. ינואר 2008

- רותם שוש, איים של זיכרון - השואה במוזיאונים בראשית המאה ה - 21. הוצאת משואה, ל"ה, עמוד 151, 2008 .
- אשכולי-וגמן חוה, תכניות טריטוראליות לפתרון מצוקת הפליטים היהודים, 1938-1943 : תכנית אלסקה והתכנית הדומיניקנית בראי העיתונות היהודית בארצות הברית. מתוך - עיונים בתקומת ישראל מאסף לבעיות הציונות, היישוב ומדינת ישראל, כרך 23. מכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות קריית שדה בוקר אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, תשע"ד - 2013.
- נאמן-ערד גולי, אמריקה, היהודים ועליית הנאציזם - תגובתם של קרובים-רחוקים. ישראל, עם עובד, תשס"ו, 2006.
- מייס יצחק, "הבנת החיים היהודיים בצל ההרס הנאצי", שם עולם 18, תשרי תשע"ח.
- אשכולי חוה, היישוב היהודי בארץ ישראל נוכח השואה. מחניים 9, על השואה (ב), כסלו תשנ"ה.
- לוי אוריאל, אדישות העולם נוכח שואת יהודי אירופה. 27.10.12, מתוך אתר הוועד למאבק ברצח עם.
- בר-ניר ישראל, פיטר ברגסון : האיש שהמסד לא הצליח להשתיקו. אימגו מגזין מאמרים, 08.10.07.
- קרלינסקי אריאל, עם לבדד ישכון : ההתערבות האמריקאית ומלחמת העולם השנייה. מתוך אתר "הינשוף - הבלוג של דני אורבך", 29.03.15.
- רוזן יואב, אושויץ - ההפצצה שלא היתה, באתר חיל האוויר הישראלי. 1.6.2001 ,
- גולדשטיין גל, להפציץ את הגיהנום, באתר חיל האוויר הישראלי. 30.6.2010 ,
- יד ושם, youtube : הנשיא אובמה נושא דברים ביד ושם, 22.03.13.
- לוי לירן, נתניהו ביד ושם : "גם היום - העולם אדיש לשנאת היהודים". ynet, 23.04.17.
- מזרחי מאיה, סוגיות על מהות תפקידם של מוזיאונים בכנס בנושא "האתיקה במוזיאון", 18.05.2011, אפוק טיימס.
- ברבוט תמר, מוזיאון ההעפלה וחיל הים על שם דוד הכהן בחיפה כסביבה חינוכית. עבודת מחקר בהנחיית פרופ' תמר כתריאלי, ביה"ס לחינוך, אוניברסיטת חיפה, 1993.
- גורביץ דוד וערב דן, "מוזיאון" - האנציקלופדיה של הרעיונות.
- אתר יד ושם - www.yadvashem.org.

- Breitman Richard & Lichtman Allan J., FDR and the Jews, USA, Belknap Harvard, 2013.
- Marc Wortman, 1941 - Fighting The Shadow Of War - *A divided america in a world at war*, New York, Atlantic Monthly Press, 2016.
- Berenbaum Michael, The World Must Know - *the history of the holocaust as told in the United State holocaust memorial museum*. Washington D.C., The Johns Hopkins University Press, 1993, 2006 (second edition).
- Berenbaum Michael & Mais Yitchak, Memory And Legacy - *The shoah narrative of the Illinois holocaust museum*. Illinois, publications international ltd, 2009.
- Lipsdadt Deborah E., Holocaust an american understanding. U.S.A., Rutgers University Press, 2016.
- Mais Yitchak, Commemorating the shoah - Are There Different Holocausts?, THE FORUM - A Publication of the North American Jewish Forum, Summer / Autumn 1993.
- Bird Kai, The Chairman: John McCloy & the making of the american establishment, Simon & Schuster, April 30, 1992.
- Jon Wiener, FDR : Good for the Jews? Los Angeles Review Books, May 12, 2013.

- אתרי המוזיאונים האמריקאים :
 מוזיאון השואה בושינגטון - www.ushmm.org
 מוזיאון השואה בניו יורק - www.mjhnyc.org -
 מוזיאון השואה בשיקגו - www.ilholocaustmuseum.org

הרחבה באירועים הקשורים בנושא העבודה

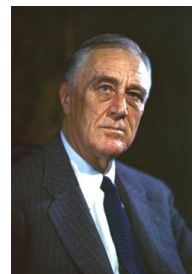

דוקטרינת מונרו

דוקטרינת מונרו הוכרזה ב-1823 ע"י ג'יימס מונרו, נשיא ארה"ב החמישי. הדוקטרינה מחזקת ומאשרת את מדיניות החוץ הבדלנית של ארה"ב שהייתה מאז הקמתה, השואפת להימנע מהשתתפות במלחמות אירופאיות. בנוסף, היא מתנגדת להתערבות אירופאית בתוך אמריקה - אמריקה לאמריקאים. מדיניות זו הביאה את העיכוב בכניסתה של ארה"ב לשתי מלחמות העולם. לאחר המלחמה החלפה הדוקטרינה בחדשה שנוצרה ע"י הנשיא טרומן, שקבע כי ארה"ב כן תתערב לטובת החופש והשלום בעולם.

פרנקלין דלאנו רוזוולט

רוזוולט, המכונה FDR, כיהן כנשיא ה-32 של ארה"ב החל מ-1933 ועד למותו ב-1945. הוא החל את כהונתו מטעם המפלגה הדמוקרטית בגיל 51 עם השפל הכלכלי הגדול של ארה"ב, אותו פתר ועל כך התקבל באהדה רבה שזיכתה אותו בכהונה נוספת כנשיא ארה"ב, שבנוסף לעוד 2 קדנציות נוספות הביאו להיותו הנשיא שכיהן הכי הרבה זמן. בפרוץ מלחמת העולם השנייה היה בן 56. לאחר הצטרפות ארה"ב למלחמה הוא הנהיג את בעלות הברית, עד לניצחון. חלקו במלחמה גדול, וטביעות ידיו ניכרות בה. רוזוולט מת בפתאומיות בן 63 בביתו שבג'ורג'יה באפריל 1945, כשהוא עוד מכהן כנשיא ארה"ב. הוא נזכר כמנהיג גדול במאה ה-20, ולאחד מנשיאי הטובים ביותר של ארצות הברית.

כניסת ארה"ב למלחה"ע השנייה - המתקפה על פרל הארבור

עם הקמת "מדינות הציר" ב-1937, פלשה יפן לסיני בצורה אכזרית. היה זה המשך לשנים של שלטון וקשוח ביפן, ושיא חדש של טבח ואונס המוני, הביא את בעלות הברית ובהן ארה"ב להטיל סנקציות חמורות על יפן. אלו הביאו את הרעיון למתקפה קטלנית על צבא ארה"ב - בפרל הארבור, אי ליד הוואי ששימש בסיס מרכזי לצי האמריקני. במתקפה שנערכה ב-7 בדצמבר 1941 נפגע הצי קשות, מאות כלי מלחמה נהרסו ואלפי חיילים נהרגו. מתקפה זו שברה את מדיניות הבדלנות של ארה"ב והביאה את הצטרפותה (בלית ברירה) למלחמה.

ועידת ואנזה

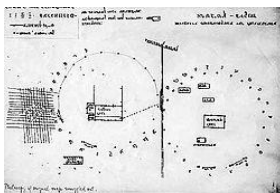
ועידת ואנזה התרחשה בברלין בינואר 1942, ובה נפגשו ראשי המפלגה הנאצית והשרים ממשרדי הממשלה על מנת לדון בשיטות ביצוע "הפתרון הסופי" - השמדת היהודים, ותיאומן עם כל המשרדים. בפועל רצח המוני של יהודים החל עוד לפני, אלא שריינהרד היידריך ארגן את הוועדה על מנת לתת לגיטימציה להשמדה ולהדגיש את תפקידו כאחראי עליה. בסופה התקבלו מספר החלטות משמעותיות, דוגמת גירוש היהודים למזרח והקמת מחנות השמדה שם, פירוק הגטאות ועוד מספר נושאים אחרים. כמו כן הכין אדולף אייכמן רשימה של מספרי היהודים במדינות השונות באירופה (בתמונה מימין).

Land	Salz
A. Albanien	111,000
Belgien	23,700
Dalpatien	420,000
Danien	2,204,000
Frankreich	600,000
Polen	14,000
Portugal	1,500
Italien	14,000
Spanien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Grichenland	70,000
Estland	14,000
Lettenland	1,500
B. Belgien	40,000
Frankreich	500,000
Italien	4,000
Spanien	60,000
Ungarn	40,000
Yugoslavien	142,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000
Polen	14,000
Belgien	14,000
Frankreich	14,000
Italien	14,000
Ungarn	14,000
Yugoslavien	14,000

העביר את המידע לד"ר בנימין סגלוביץ', מנהיג יהודי שווצרי. לאחר שבדק את אמינות המקור העביר זאת לגרהארט ריגנר, נציג הקונגרס היהודי העולמי בשווייץ. ריגנר פנה לשגרירות האמריקנית בז'נבה, ושיכנע את סגן הקונסול כי המידע אמין והפציר בו לשלוח מברק לווישינגטון ולרב סטפן וייז. סגן הקונסול אלטינג שלח מברק דרך הצירות האמריקנית בברן בתוספת חוות דעת והמלצה להעביר את המברק לווישינגטון. מתוך המברק: "התקבל דיווח מעורר חרדה שבמטה הפיהרר נדונה ונשקלת תוכנית לחסל את כל היהודים שבמדינות הכבושות בידי גרמניה או הנתונות לשליטתה, שלושה וחצי - ארבעה מיליונים. הם יחוסלו במכה אחת, אחרי שיגורשו וירוכזו במזרח, וזאת כדי לפתור אחת ולתמיד את בעיית היהודים באירופה". "11 באוגוסט נשלח המברק, והתקבל בווישינגטון על ידי פקידים לא-בכירים שפיקפקו באמינותו. שם הוא נעצר, ואפילו לא הועבר לוייז בטענה כי הוא דמיוני. בסופו של דבר כן הגיע אליו המברק, אבל בדרכים עקיפות מאד. ריגנר שלח בנוסף לווישינגטון גם לבריטניה מברק, אותו העבירו לניו יורק ולאחר מספר גלגולים הגיע לידי וייז. וייז ניסה להעביר דרך השופט פרנקפורטר את המברק לנשיא רוזוולט. בסופו של דבר המברק עורר עניין כמעט רק אצל היהודים, ובממשל התעלמו ממנו מספר חודשים, עד שהגיע מידע חדש ואמין על ההשמדה שאכן מתבצעת. בדיעבד התברר כי מה שנכתב במברק לא רק היה נכון, אלא כבר אז התבצע הרבה יותר מכך וההשמדה הייתה בעיצומה.

דו"ח ורבה-וצלר

רודולף ורבה ואלפרד וצלר היו אסירים יהודים מסלובקיה שהצליחו לברוח מאושוויץ באפריל 1944. הם התחבאו בתוך

ערימת קורות עצים במשך שלושה ימים עד שהפסיקו לחפשם, ואז ברחו מן המחנה. לאחר שבועיים של בריחה הם הגיעו לסלובקיה, ושם נפגשו עם אוסקר קרננסקי, ראש מרכז היהודים בבירת סלובקיה. הוא שמע את עדותם וכתב אותה בדו"ח של כ-30 עמודים. הדו"ח כלל שני חלקים - אחד מפורט ובו מידע שימושי אודות אושוויץ (תנאים גיאוגרפיים, תנאי המחנה, שיטות ההשמדה בגז והערכות של כמויות הנרצחים - כ-1,750,000 אנשים), וחוף ממידע זה הם העידו את מה ששמעו מהנאצים על הבאת 800,000 יהודים הונגרים להשמדה. אל הדו"ח צורפה בקשה להפציץ את מסילות הרכבת המובילות מהונגריה למחנה. הדו"ח הופץ במקומות רבים ברחבי אירופה ומחוצה לה, ביוני הגיע לידי ממשלות בעלות הברית והתחיל להופיע בעיתונים בבריטניה, ארה"ב ומדינות נוספות. העדויות אודות יהודי הונגריה אומתו לאחר זמן קצר, כשהם החלו להישלח ברכבות אל אושוויץ.